

Серж МІНСКЕВІЧ

РОК @ НАТ*

Фэнтэзі ++

* * *

...*Сог і Сваніт* знешне былі падобныя, як браты-блізняты, і *некалі* яны былі блізкія духам. Браты-сябры. Выхоўваліся аднолькава. Рабілі адну справу. Але паступова гэтае *некалі* з кожнай іх чарговай, невядома ўжо якой па ліку, сустрэчай напаўнялася хвілінамі пагарды і непрыязі. Націск непрыкметна пераходзіў з «не» на «калі», і неўзабаве паводле падсвядомых законаў гэтае *некалі* цалкам пераўтварылася ў *ніколі*.

Бясконца доўга яны жылі ў адной абмежаванай прасторы, дзялілі свой замкнуты мікрасвет. І аднойчы адчулі, што зусім не сябры і, здавалася, ніколі імі не былі. Змяніліся паводзіны. З лексікону зніклі, нібы не было, словы вітання і ўдзячнасці, дый самі размовы сталі кароткімі, халоднымі і датычыліся толькі агульнай працы. Невядома, з чаго ўсё пачалося. Невядома, хто першы адчуў укол антыпатыі і хто вінаваты. Можа — час бясконцы, марудны, што прыкрай мухай, якая, як ні адганяй, усё роўна падлятае, казыча, раздражняе — непрыкметна накопліваў у душах абодвух кроплі нянавісці, якая прывяла ў рэшце рэшт да трагедыі...

* * *

...Тым часам жыў народ па берагах ракі ў даліне пладароднай. Баранчыкаў ён пасвіў, і скальных коз лавіў, і рыбу здабываў у моры Цэнтраземным. І вёскам — расквітаць, і святы быць маглі. Але штораз у год накатваліся навалай зграі варажнечы — падгорных ваяроў. Былі цяжкія бітвы, былі цяжкія страты. Забіты быў герой героем чужакоў.

Трывожны час настаў, вялікая даніна... І вось рыбак заўважыў, што мора чалавека на бераг вынесла. Ён быў высокі ростам, і гостры меч ён меў.

Стаў Мечнік для народа даліны пладароднай за новага героя.

І будзе зноўку бітва!

І новая гісторыя разгорнецца...

* Часопісны варыянт

Серж Мінкевіч нарадзіўся ў 1969 годзе ў Мінску. Скончыў філалагічны факультэт Беларускага дзяржаўнага ўніверсітэта. Працаваў у газеце «Культура», часопісе «Першацвет», цяпер палодзіць навуковы супрацоўнік Інстытута літаратуры НАН Беларусі. Аўтар вершаваных зборнікаў «Праз Талерэю», «Мінскія санеты». Пераклаў на беларускую мову паэму А. Міцкевіча «Дзяды».

* * *

Гэта здарылася ў далёкай-далёкай планетарнай сістэме...

Кожная далёкая населеная планета чакае гэтага здарэння, чакае як прадказанай і доўгачаканай сенсацыі. І прыходзіць чаканая сенсацыя нечакана, раптоўна, будзіць уяўленне, бянтэжыць розумы разумных істот.

Таму што будучыня сыходзіцца з цяперашнім...

Планета можа называцца па-рознаму, тым больш на розных мовах гукавы склад назвы гучыць неаднолькава, дый і сонца — таксама ў розных народаў мае розныя назвы...

На афіцыйна прынятай міжнароднай мове планета называлася Зея. Яе сонца — Тарлюс. Вакол планеты кружляў не адзін месяц, а два: вялікішы Сэнта — пылавая пустэльна аранжавага колеру, меншая Керменда — заледзянелы, амаль безатмасферны свет.

Сенсацыйная навіна, што віхурай пранеслася па Зеі і запоўніла ўсю яе інфапрасторы, была прыкладна наступнага зместу.

...Аўтаматычны зонд «Арно-V» выявіў на паверхні другога спадарожніка — Керменды — дзіўную скалу, якая формай нагадвала гіганцкі арэх. Скала знаходзілася на дне ўпадзіны, напалову «ўрослая» ў адвечны лёд. Таўшчыня лёднага панцыра каля яе была значна меншая, чым паўсюль на Кермендзе, а добра бачныя «сплывы» сведчылі пра тое, што скала нейкім чынам растапляла вакол сябе лёд. Амаль ідэальная авальная форма і ўнутраная цеплыня Рок-ната — Скалы-арэха, як яе ахрысцілі журналісты, давалі падставы дапусцаць, што гэта была пабудова альбо касмічны карабель невядомай цывілізацыі...

Праўда, скептыкі сцвярджалі, быццам такім чынам магла выступіць на паверхню лава вулкана, тым больш рэнтгенаўскі аналіз не мог выявіць унутранай будовы скалы. Але пасля таго як касманаўтамі Хартані і Корсам была знойдзена шчыльна, падобная на прыадкрыты ўваход — сумненні рассяліся. Рок-нат — штучны аб'ект.

* * *

Важкія дзверы кабінета з шыльдай «праф. Глос» з лёгкім шыпеннем ад'ехалі ўбок.

— Прафесар, вы толькі паглядзіце! — шатэнка гадоў дваццаці ў лабараторным халаце, у пластыкавым капялюшыку хутка зайшла, амаль забегла ў кабінет і ўзняла над прафесарскім сталом сваю далонь.

З пярсцёнка на яе безыменным пальцы вырваліся промні святла і ўтварылі на сталым экран, на якім высвецілася першая паласа газеты «Новы час».

Прафесар Глос сядзеў на анатамічным фатэлі і разглядваў складаныя малюнкi біясхем. Ён нават уздрыгнуў, калі ў полі зроку нечакана з'явіліся друкаваныя літары. Сівыя бровы, што бухматым снегам нависалі над масіўнымі акулярамі, зварухнуліся, позірк неахвотна адарваўся ад паперыны на сталым і, міжволі замарудзіўшыся на ладных ножках дзяўчыны, што бачыліся з-пад фалдаў расхрыстанага ад хуткай хады халата, строга ўзняўся на саму лабарантку.

— Зноў Рок-нат, спадарыня Тасіч?

— Так! Сёння выкінуты робат «Іронта»! А гэта не проста робат! Гэта думачая машына пятнаццатага пакалення! — гарача сказала дзяўчына.

Прафесар жэстам спыніў яе:

— Я ўжо казаў, што мы лабараторыя біясінтэзу, а не КБ новых робатаў. І вам, здаецца, растлумачылі, што ваша ідэя не можа мець практычнага ўвасаблення. Навука пакуль не ў стане аб'яднаць жывы альбо сінтэзаваны мозг чалавека і любы нежывы апарат, які б падпарадкоўваўся яму. Мозг, добры жывы мозг, не здатны існаваць без усяго арганізма.

— Вось менавіта! Без арганізма нельга!

— Што вы маеце на ўвазе? — прафесар развёў бухматыя бровы. — Вы хочаце сказаць... Паслаць жывы арганізм?

— Так!

Прафесар Глос адкінуўся на фатэлі: «Столькі людзей закідвае ўрад просьбамаі дазволіць ім пайсці ў Рок-нат, і яна туды ж, моладзь неразумная і проста хворая на Рок-нат».

— Я сабрала дадзеныя па ўсіх трыццаці васьмі робатах, што выкінуў Рок-нат, — працягвала дзяўчына, — некалькі разоў супастаўляла расшыфроўкі рэшткаў іх памяці і прыйшла да высновы, што нежывая машына не здольная прайсці.

— Урад Зеі не можа рызыкаваць жыццём чалавека...

— Вось мае разважанні, — лабарантка, няветліва перапыніўшы прафесара, націснула каменьчык на пярсцёнку, узнік іншы экран.— Глядзіце, далей за ўсіх прайшлі робаты трынаццатага пакалення, і вась «Ірконта» — пятнаццатае пакаленне. Гэта робаты, у якіх ёсць мадэлятар эмоцый! «Альтрус», трынаццатае пакаленне, самы капрызны, па меркаванню журналістаў, першы дайшоў да галерэйных ростаняў і больш упэўнена дайшоў да гэтых жа ростаняў «Ірконта». А робаты чатырнаццатага пакалення, іх канструктары ўвогуле адмовіліся ад эмацыянальнай функцыі, як і большасць астатніх, спыніліся на першых трох паваротах. Вось вам першая заканамернасць. Другая: ва ўсіх вышэйшых робатах, як бы іх ні хавалі пад вогнетрывалыя панцыры, у псіхаімітатарах пашкодзаны асноўныя элементы. І чаму Рок-нат прапускае іх строга «па аднаму»? Іх правяралі на псіхічную дзейнасць! Ёсць яшчэ шмат фактаў, якія паказваюць, — яна тонама вылучыла гэтую фразу, — робатаў падвяргалі аналізу на жыццё!

Прафесар змяніў на сваім даволі маршчыністым твары скептычную маску на зацікаўленую і ўважліва глянуў на экран.

— А потым, атрымаўшы адмоўны вынік, проста выкідвалі! — завяршыла лабарантка.

— Калі гэта і так, я ўсё роўна не магу паслаць нават сінтэзаванага сабаку, — сказаў прафесар. — Закон не дазваляе, а пакуль парламент разгледзіць... Лепей ужо няхай тэхнікі зрабавы робатаў шаснаццатага ці дваццатага пакалення.

— Ні сабака... Ні тым больш робат! Ніякі робат, які б ён ні быў дасканалы — не пройдуць, яны не могуць параўнацца з разумным, багатым на эмоцыі чалавекам!

— І хто, па-вашаму, спадарыня Тасіч, акрамя сектантаў фанатыкаў, — тон прафесара стаў сур'ёзным, — пагодзіцца пайсці на смерць?

— Я!

— Вы не падыходзіце.

— Чаму?

— Таму што, па-першае, вы ведаеце нашу працу і эксперымент будзе не чысты, а па другое, мілая мая, — ён усміхнуўся, — які ў вас вопыт у практычнай спелеалогіі?

— Я, шчыра, не баюся! І я змагу патрэніравацца!

— Не.

— Я, я знайду добраахвотніка.

— Калі знойдзеце, тады і пагаворым! — прафесар усім сваім выглядам паказаў, што размова скончана. — ...Хаця вашыя матэрыялы перакіньце мне, я падумаю над шанцамі.

* * *

На спадарожніку Керменда была пабудавана вайскова-навуковая база, над Рок-натам у космасе павісла станцыя назірання.

Неўзабаве выявілася, што абшыўка іншапланетнага карабля створана з невядомага звышцвёрдага матэрыялу, які меў уласцівасць актыўнага антыдзеяння механічнаму пашкоджанню (ён выштурхоўваў накіраваныя ў яго буры), адлюстроўваў лазерныя промні, часткова паглынаючы іх энергію.

Стала зразумелым — сістэмы карабля працягваюць функцыяніраваць, што, само сабой, патрабуе ад навукоўцаў большай асцярожнасці.

Паўадкрыты ўваход стаў галоўным аб'ектам даследаванняў.

Робат, што накіроўваўся ўнутр, знікаў з радыёэфіру і праз пэўны час выкідаўся праз той самы ўваход у вельмі пашкоджаным выглядзе.

Якія толькі прыдумкі не складаліся пра Рок-нат! Шматлікія рэлігійныя секты, былія і новаствораныя, дэкларавалі яго то карай Боскай і прызначалі, праўда, кожная ў свой дзень, канец свету, то абвясчалі «брамаю раю», якая раскрываецца толькі перад душою праведнага чалавека. Касмічная патрульная служба ўвяла строгі кантроль палётаў, каб агарадзіць вайскова-навуковую базу ад рэлігійных фанатыкаў ці самагубцаў-аматараў.

Усе канструктарскія бюро і прыватныя вынаходнікі ўключыліся ў гонку па распрацоўцы звышустойлівых і «звышхітрых» робатаў, што здолелі б пранікнуць у нетры Рок-ната.

* * *

Элон Тасіч, узняўшы рукі, упала на мяккі ложак у сваёй спальні, некалькі хвілін папесцілася на пушыстай коўдры.

Яна крыўдзілася на прафесара, таму дазволіла сабе раскрыць шакаладку, хоць па раскладу прыгажунь часопіса «Ружа» сёння не быў салодкі дзень. Потым яна пачала перабіраць у галаве сваіх знаёмых, хто мог бы добраахвотна пагадзіцца пайсці ў небяспечную пячору, але хутка пераканалася — ва ўсіх яе сяброў, якія яны ні былі б адчайныя, не ставала той дзёрзкасці і мэтанакіраванасці, што, як лічыла Элон, меліся ў яе. Паступова, адкідаючы адзін за адным шляхі «заахвочвання добраахвотнікаў», яна прыйшла да самай натуральнай для яе натуры высновы — толькі сапраўднае каханне здольна абудзіць у чалавеку патрэбную адвагу.

Яна ўспомніла забаўнага акулярніка, які заўсёды корпаўся з прабіркамі, мэнзуркамі, мікраскопамі; узгадала, як ён глядзеў на яе ў тых хвіліны, калі ў яго пад рукой не было аніякага лабараторнага прыстасавання, як ён праводзіў яе дадому і так жарсна распавядаў пра нейкіх аранжавых слімакоў.

Элон адключыла на відэафоне перадатчык выявы і набрала нумар.

— Флін?

— Так. Хто гаворыць?

— Ніхто.

— А чым магу...

— Нічым, — Элон націснула кнопку відэафона.

Яна па інтанацыі слоў зразумела, што Флін не падыходзіць, яго не адарвеш ад аранжавых слімакоў, ды які з яго спелеолаг.

Спелеолаг! Гэта было ключавое слова.

Закахайце у сябе, да вар'яцтва, спелеолага-адзіночку і цвёрда сказаць... Яна ўстала на ложку ў паставе міфічнай каралевы Крэонды, паглядзела на сябе ў люстэрка і ўрачыста прамовіла:

— Я буду тваёй толькі пасля таго, як ты адолееш Рок-нат!

Яна засмяялася свайму жарту, але адклала недаедзеную шакаладку — трэба ўсё ж не расслабляцца і трымаць форму.

Элон увяла ў камп'ютэр праграму пошуку інфармацыі пра жывых, да 60 гадоў, спелеолагаў (бо пасля гэтага ўзросту яна не магла даць сабе гарантыі, што хтосьці пагодзіцца на такую даволі авантурную справу — пакахайце яе).

Пакуль яна чытала ў часопісе «Ружа» правілы паводзін падчас першай сустрэчы — «што рабіць, каб заваражыць і зачараваць», камп'ютэр выдаў інфармацыю.

Шэсць трохмерных фота спелеолагаў-адзіночак засвяціліся над ложкам. Трэх Элон адкінула адразу — яны ўжо паспелі ажаніцца, а жанатых, хоць іх і неабавязкова зусім спісваць з рахунку, давялося б даўжэй апрацоўваць, а верагоднасць станоўчага выніку невялікая. Дый жонкі завішчаць, не пусцяць у Рок-нат. Пасля яе ўвагу прывабіў усмешлівы прыгажун, нібыта фільмавы суперагент Трымес. Спелеолаг быў сфатаграфаваны на пляжы ў вясёлай кампаніі маладых жанчын. На імгненне нарадзілася вострае жаданне: «Эх, як добра было б прымусіць гэтага сэрцаеда пабегаць за мною». Але раптам інтуіцыя электрычнай іскрай кальнула свядомасць, Элон убачыла суворы і пануры твар, пад якім стаяла: «Ял Днеж, прафесійны псеўданім Смоўж. 32 гады». Можна, каламбурна-біялагічная сувязь з тым акулярнікам дала той імпульс. Яна ўважліва ўгледзелася ў твар і адчула — выбар зроблены.

* * *

Рэстаран, пра які гаварыў Смоўж, аказаўся звычайным прыбярэжным барам на курортнай паўвыспе Карсіта, хаця даволі ўтульным, і Элон у крэмавым гарнітуры, што чароўна падкрэсліваў прыцягальнасць яе карых вачэй, выглядала занадта фэшэнебельна. Яна адмыслова, у межах ветлівасці, спазнілася на дзесяць хвілін, але, агледзеўшы невялікую залу, не заўважыла ні за адным столікам Смаўжа. Яна надзьмула губкі — было шкада, што эфект з'яўлення зрабіў уражанне не на спелеолага-адзіночку, а на лысавата-таўставатага бармена, які нават без пэўнай патрэбы паправіў каўнер на кашулі.

Яна прысела за столік, адкуль добра было відаць мора.

— Што закажаце, спадарыня?

— Тонік. Адзін пакуль.

За шклом кубка далягляд рабіўся сферычным, што надавала мору трансвізуальны зменлівы выгляд. Скрозь хвалістыя відзяжы мора і неба Элон убачыла, як да пірса падышла беласнежная яхта і на прычал саскочыў Смоўж, загорнуты ў чорны марскі плашч. Спелеолаг здаваўся містычным ваяром.

Элон пазваніла яму ў той жа вечар, калі спыніла на ім свой выбар. Нагоду сустрэцца прыдумала, як кажуць, з ходу, хаця банальней не знойдзеш, аднак дзейнічае безадказна, — кожны «неда-азораны» спартсмен ці «неда-супергерой» прагне інтарэсу да сваёй персоны, — сказала, што яна карэспандэнт аднаго навуковага часопіса, а назву ўзяла з інстытуцкага бюлетэня «Сінтэз-неа»...

Смоўж пругкай хадой зайшоў у бар. Яго шыракаплечая постаць, праўда, ён не быў вельмі высокі, у чорным плашчы, нагадвала марскі ўцёс.

Ён кіўком галавы павітаўся з барменам, убачыў Элон, падышоў:

— Я інтэрв'ю не даю, — адразу і рэзка прамовіў.

— Але гэта не інтэрв'ю, — знайшлася Элон, — калі так можна сказаць, кансультацыя ў вас як спецыяліста. Чыста навуковая праца, бо вы ў адзіночку прайшлі грот Свімкенча ў Клоцкіх гарах на Сэнце...

— Даруйце, сёння на моры вецер, вялікія хвалі, — прамовіў ён глухім голасам.

Ял Смоўж быў сапраўды як на тым фотаздымку, пануры і відавочна няслова-ахвотлівы чалавек.

— Можна хвілін дзесяць?

— Роўна сем, да пачатку адліву...

Элон, нібы праз шчыльны калючнік, праціскалася праз аднаскладовыя адказы, цяжка выцягваючы словы пра яго дасягненні. Больш за ўсё злавала, што Смоўж зусім не звяртае ўвагі на яе прыгажосць. Яна таямніча заглядвала ў яго цёмна-сталёвага колеру вочы, прымушаючы адводзіць позірк, спецыяльна запаволеным рухам перакладвала адну нагу на другую, каб іх стрункасць прыцягнула яго ўвагу, некалькі разоў незнарок дакранулася да яго рукі, калі ён перадаваў ёй кубкі. Да распачы Элон, Смоўж заставаўся халодным.

— Час ісці, — ён хутка падняўся і накіраваўся да выйсця.

Элон таксама падскочыла і, забыўшыся на жаноча-мужчынскі этыкет, пайшла за ім.

— Мне ўсё ж хацелася б ведаць вас бліжэй, — сказала яна, каб пакінуць нагоду для будучай сустрэчы.

— Папльлі! — бялікі яго вачэй бліснулі ў сутонні вечара.

Элон разгубілася, імгненна пачырванела, праўда, заход сонца схаваў гэта; ёсць жа правілы прыстойнасці — той далікатнай і часта бессэнсоўнай гульні, у якую ведаем, што гуляем, але цалкам не адкідаем...

— Не!

Смоўж моцна схапіў Элон за руку і літаральна пацягнуў на пірс, на яхту. Яна чамусьці не магла ні закрычаць, ні супраціўляцца, яе вострыя абцасы дробна тупалі за ім, правальваючыся ў пясок пляжа.

Потым Элон ляжала на тахце ў замкнёнай каюце і гадала, за каго ён яе прыняў. Страшны чалавек, калі ён да яе дакранецца... яна хацела адагнаць ад сябе гэтую думку, але жажлівая думка зноў і зноў узнікала. А тады... Было так крыўдна... Тады ўсё, усё прапала! Ён не будзе тым супергероем, здольным на подзвіг, на пакарэнне Рок-ната! Звычайны мужлан, маньяк-гвалтоўнік... Садыст... Як крыўдна! — грубай сілай... Хіба пасля ён пагодзіцца ісці ў Рок-нат?

* * *

Дом-замак, які ўзвышаўся над скалістым востравам, звонку нагадваў ракавіну малюска, з характэрным закручаным купалам, а знутры — бярогу мядзведзя-пячорніка ці ў лепшым выпадку дзікуна-прачалавека. Шкуры драпежнікаў засцілалі падлогу, разяўленыя пашчы вялізных рыб выступалі з гранітных сцен. Пасярод залы гарэла вогнішча. Было незразумела, стылізацыя гэта ці ўсё натуральнае. Вось толькі кнігі, што стосамі там-сям ляжалі на шкурах, былі сапраўднымі, старымі, у тоўстых пераплётах, дый масіўныя пясочныя гадзіннікі паабалалі вогнішча, над якім дыміліся духмянасці, таксама былі зробленыя ў даўно мінулыя эпохі.

— Размяшчайцеся, зараз будзе гарбата.

Элон акуратна прылегла бліжэй да вогнішча.

— Гэты замак — мадэль адной з вашых прайдзеных пячор? — спытала яна, каб трохі аслабіць цяжар прадчуванняў.

— Не. Гэта створаны мной ідэальны «Грот Духа». Зрэдку я тут займаюся медытацыяй. Глядзіце, — ён паказаў на столь — за паўпразрыстай сферай праступала вяршыня роўнабаковага тэтраэдра. — Мы з вамі якраз у цэнтры. Эфект піраміды. Там, дзе мы з вамі цяпер знаходзімся, канцэнтруюцца сілы прыроды.

Пасля гэтых слоў стомная санлівасць ахапіла Элон.

— А спіральны купал, — працягваў Смоўж, — вы напэўна паспелі яго заўважыць, улоўлівае і ўзмацняе сакральныя сілы Зямлі і космасу: магнітныя, гравітацыйныя, тарсіённыя, псіхічныя чалавека, жывёл, біяэнергетычныя раслін...

Элон адчула, што з усіх бакоў невідочныя лініі прыродных сіл абціснулі яе цела.

— Нічога, зараз будзе моцная гарбата.

У сцяне стварыўся прахон, вялікі пелікан, штурхаючы дзюбай, падкаціў да яе сервіраваны столік на колцах.

Забаўны выгляд пелікана трохі падбадзёрыў яе.

— Робат?

— Не, жывы, — Смоўж сказаў ці жартам, ці ўсур'ёз. — Частуйцеся, — ён узяў сваю філіжанку.

Напой быў салодкі і прыемны. Пасля трох глыткоў Элон адчула неверагодную лёгкасць.

— Цяпер вы ўбачыце тое, што бачыў я, прасягаючы нетры Зеі дый іншых планет.

«Грот Духа» знік, а перад Элон паўсталі выявы велічных падзямелляў. Яна ішла па бліскучым лёху, паўзла, караскалася, плыла, саслізвала па застылых ручаях і сталактытах. Пячоры пераходзілі адна ў адну: Зея, Сэнта, зноў Зея, падводны грот, трэцяя планета Аерс...

Элон цалкам знемагла.

— Адпачывайце. Ад-па-чы-вай-це, — голас з высокага рабіўся нізкім, працяглым.

Хоць не было моцы анічым паварушыць, яна не магла заснуць, ляжала на мяккай шкуры леапарда і шырока адкрытымі вачыма глядзела на вогнішча, за якім узвышаўся Ял Днеж, напружаны, моцны...

— Нетры планет хаваюць вялікія сілы. Я ўвабраў іх... Я перанасычаны імі... Я валодаю імі...

«А чаму вы адзін?» — не прамаўляла, думала Элон.

— Адзін?

— Самотны.

— Я не самотны... І зусім не адзін, я сам-насам з падзямеллем.

— А жанчына?..

— Жанчына... — яго вочы ўзбуджана ўспыхнулі. — Вы будзеце маёй...

Чыста рэфлексійна Элон хацела сцяцца, скурчыцца, стаць такім вожыкам, да якога не дакранешся...

— Але не цяпер... Пасля таго як я прайду Рок-нат.

— Рок-нат! — ад здзіўлення ў Элон як рукой зняло ўсе наркатычныя і гіпнатычныя міражы. — Я, я... шукаю чалавека, які згодны быў бы пайсці ў Рок-нат! Вы згодны!

— Я не згодны, я мушу! І я адзіны, хто можа гэта зрабіць!

Яна ўскочыла, паправіла свой гарнітур:

— О'кей!.. І выкіньце з галавы, што я буду вашай! Мне пара, у мяне праца ў лабараторыі.

Яна рванулася ісці туды, дзе, як думала, было выйсце. Ён жэстам спыніў яе.

— Забудзьце пра ўсё астатняе, — роўным і яшчэ больш глухім, як падалося Элон, голасам сказаў Смоўж, — вы будзеце жыць у гэтым замку і чакаць, калі я прайду Рок-нат.

— Вы звар’яцелі!

— Не. Ты сама знайшла мяне!

Яна страпянулася ад гэтага нечаканага «ты» і адышла на бяспечную адлегласць.

Ён не зварухнуўся і, амаль не гледзячы на яе, сказаў:

— Я разумею не толькі падзямелле, але і неба, спалучэнне сіл нябесных з сіламі зямлі дае шанц на адчуванне будучыні. Як толькі ўва мне нарадзілася жаданне прайсці Рок-нат, я атрымаў веды. Я адчуў, што сёння ў час адліву я знайду жанчыну, якая... — ён так паглядзеў на Элон, што яна пачала вачыма шукаць якую-небудзь зброю для абароны.

— Якая дасць мне апошняе...

— Не трэба, — ёй хацелася крычаць і плакаць адначасова, яна задрыжэла.

Смоўж, быццам нічога не пачуў, зрабіў крок да яе:

— Дасць мне апошняе ўзмацненне. Ты сказала праўду, маёй жанчыны ў мяне няма. Інтуіцыя жанчын апісана старажытнымі, — ён далонню паказаў на стос кніг, — чаканне і перажыванне жанчыны ў сваю чаргу дапамагае інтуіцыі мужчыны і ахоўвае яго ад небяспекі. Мне неабходна на гэты перыяд такая жанчына, і ты станеш ёй. Будзеш у мяне, у «Гроце Духа», маёй...

У вачах Смаўжа адлюстроўвалася полымя, нібыта зрэнкі гарэлі знутры, яны цалкам пачырванелі, ён узняў насустрэч ёй рукі.

Апошнія кроплі спадзявання, што перад ёй не вар’ят і не маньяк, ашалелы ад містыкі, а звычайны, няхай трошкі своеасаблівы чалавек, пакінулі яе. І здавалася, што прытомнасць таксама вось-вось пакіне. Толькі сілай волі яна адганяла распач і мярзотную да колікаў у жываце боязь. Яна адна сам-насам з фізічна дужым ненармальным мужчынам на невядомым востраве. А хопяцца яе не раней чым за дваццаць дзён — калі скончыцца адпачынак.

Ён ціхутка набліжаўся, яна адступала з вачамі-келіхамі, поўнымі атруты нянавісці. Гэтай атрутай яна хацела, як кобра, асляпіць яго і спыніць.

А потым яна спінай адчула гранітны мур.

Смоўж, сур’ёзны, з каменным тварам, ушчыльную падышоў да яе. Элон пачула яго дыханне. Але не смуроднае, як, яна чытала, бывае ў маньякаў, а даволі свежае, магчыма, ён перад тым, даволі разумна, з’еў пігулку адсвежача... Але гэтым яе не возьмеш! «Буду драпацца, кусацца, біцца з усёй моцы!» Яна ўжо адчула тонкі мускусны пах яго мускулаў, яны праглядаліся з-пад абцягнутай майкі. Гэты пах, выгляд іх, і страх, і нянавісць з прычыны такога бесцырымонага прымусу хвалявалі і нават п’янілі яе.

Раптам сцяна, у якую яна ўткнулася спінай, ад’ехала ўверх. Элон упала ў іншы пакой.

У тую ж хвіліну сцяна апусцілася, але цяпер яна зрабілася празрыстай, так што Элон магла бачыць, як Смоўж прыціснуў да паверхні свае шырокія далоні. На левай, як Элон незнарок заўважыла, маленькай рэчкай бегла доўгая лінія жыцця.

— Вы ўвесь гэты час будзеце тут, — сказаў Смоўж. — Пелікан, ён загіпнатызаваны мною, прынясе вам ежу. Там ёсць аднабаковая сувязь — гэта значыць, вы будзеце ведаць, што адбываецца ў свеце, але перадаваць інфармацыю не зможаце.

Тое, што яна ў бяспецы, што нічога з ёй не зробіць, яна зразумела адразу, нават на міг адчулася драбнютка шкадоба і прабудзілася вялікая цікавасць да чалавека насупраць.

— Гэта мая спальня, — сказаў Смоўж.

Яе зноў кальнуў спалох.

— Ложак новазасланы. Вам будзе добра...

Хіба яшчэ не ўсё? Хіба ноччу будзе працяг гэтай сцэны?

Але не...

— Гэтай ноччу я спаць там не буду, увогуле мяне тут не будзе, — сказаў ён, трошкі ўсміхнуўшыся.

Цяпер можна, цяпер яна адчула, што можна.

— Ды як вы смееце! — крыкнула яна. — Як вы смееце мяне трымаць у замкненні?! Мяне, журналістку вядомага навуковага выдання! Мяне, лабарантку вядомага прафесара! Мяне, якая мае столькі адкрыццяў! Выпусціце зараз жа!..

— Гэта зойме дзён дваццаць, — ён нават не ўслухоўваўся, сказаў такім чынам, быццам бы ведаў яе планы, ведаў пра ўзяты ёй адпачынак, — мне неабходна, каб мяне хтосьці чакаў... Жанчына.

І яна зразумела ўсю яго адзіноту, усяго яго, яго нутро — «валодаю сіламі зямлі і неба» — блеф, казка, прыдуманая ім, каб падмануць самога сябе. Ён ішоў на вялікую рызыку і як прафесіянал ведаў, што такое Рок-нат, ведаў, што гэта найвялікшае выпрабаванне ў ягоным жыцці. А тут — ніхто, аніхто яго не будзе ані чакаць, ані хвалявацца за яго, бо экспедыцыя будзе таемнай і незаконнай, хто ж яго туды дапусціць! Яму трэба спагада і спачуванне.

Яна крыкнула з усёй моцы:

— Выпусціце мяне! — а потым цішэй, і ўсё ж такі з мікраспачувальным тонам дадала, — а раптам вы не вернецеся?

— Маліцеся за мяне.

— Я не хачу быць тут! Я...

— У 3.00 за мной прыляціць Чынгро — вядомы між кантрабандыстаў капітан. Забяспечвае Сэнту і Аерс патрэбнымі таварамі... Калі хочаш, пабачыш наш адлёт, на піку майго замка я сяду ў яго зоркалёт. Памахаю табе рукой. Праз відэа, зразумела...

«Яшчэ 40 хвілін, каб быць на свабодзе, — падумала яна, — бо ён сапраўды паляціць на Керменду. А там яшчэ загіне, а я застануся тут...»

— Слухай, Смоўж, я дапамагу табе патрапіць у Рок-нат. Я маю сувязі і здабуду дазвол для цябе. Афіцыйны.

— Што ж вы, біёлагі, можаце?

— Уладкую цябе ў адну з нашых экспедыцый на Керменду, там павінен быць біяматэрыял.

Смоўж скептычна ўсміхнуўся:

— Трэба быць таксама абазнаным біёлагам, а я маю толькі досвед рэзанансу бія- і гравітацыйных хваляў... на ўласным арганізме.

— Ну вось, значыць, можна паспрабаваць, — у яе ўсмішцы прытойвалася ліслівасць.

— Не хачу казаць, бо прапусцяць навукоўца і са ступенню. Месцы абмежаваныя. Я разумею твае намаганні павысіць сваю значнасць як прыдатнага для экспедыцыі чалавека, але я ўжо сам вызначыў, што ты будзеш для мяне рабіць, — на апошнія словы ён зрабіў акцэнт.

— Добра, я раскажу, ты дарэмна гэтак думаеш. Я знаю, як абысці забарону... — яна пачала казаць хутка, як быццам бы знаходзілася ў сваёй лабараторыі, — мы

можам рабіць клоны, а закон забараняе ісці ў Рок-нат чалавеку, але не яго клону... Калі мы зробім твой клон, аднак ніхто не будзе ведаць, дзе клон, а дзе ты. Клон застанецца на Зеі, а ты пойдзеш у Рок-нат. Пройдзеш, вернешся пераможцам — ніхто цябе не асудзіць!

— А дзе розніца паміж клонам і чалавекам? Клон такая ж жывая істота, як іншы чалавек.

— Так, але закон Зеі як маланаселенай планеты разглядае жывы арганізм як прыродны банк унікальнага генетычнага матэрыялу і рэпрадуктыўны запас. Калі ў нас будзе твой клон, то кімсьці з вас дваіх можна будзе рызыкнуць...

Ён задумаўся, а можа, яго каменны твар прыняў звычайны для яго выгляд. Ён адказаў:

— Я не хачу і не люблю верыць людзям, звязаным з афіцыйнымі дазволамі. Сёння я палячу з Чынгро... Прабач, мне трэба падрыхтавацца.

У пячорнай зале адкрыўся лёх, Смоўж пайшоў у яго.

— Калі ты не выпусціш мяне, я буду праклінаць цябе. Наадварот, я буду думаць супраць цябе! Супраць таго, каб ты прайшоў Рок-нат!

— Адмоўнае пачуццё нашмат мацней станоўчага, яго сілы пройдуць праз любыя сцены. Ты ж будзеш думаць пра мяне...

— Не! Не!

Яна абхапіла галаву рукамі, быццам не пускала з яе свае думкі...

— Не буду!

Ён нават не азірнуўся і знік у паўзмроку лёху.

Элон нічога не заставалася, як прылегчы на «новазасланы» ложак.

Неўзабаве яна, напэўна, праз сон, убачыла, як ад піка «закручанай» гары адлятае вялізны касмічны карабель. «Мабыць, мае вялікую хуткасць» — апошняе, што падумала яна, пакуль сон цалкам не авалодаў ёю.

А раніцай наступнага дня яе малітвы спраўдзіліся.

Яна пабачыла на відэаэкрane, як да той жа «закручанай гары» прышвартавалася маленькая касмічная шлюпка...

У залу ўвайшоў Смоўж, стомлены да такой ступені, што ледзьве трымаўся на нагах.

— Яны... — ён лаяўся апошнімі словамі, — настолькі ўзмацнілі арбітальны кантроль, што прарвацца было амаль немагчыма! «Жэнжора» — найлепшы карабель кантрабандыстаў — у палоне. Я ж не мог трапіць у палон!..

Потым Смоўж, здаровы чалавек, упаў на мяздзеджую шкуру і праспаў чатырнаццаць гадзін.

Элон ненавідзела гэтыя гадзіны, яна ўвогуле ненавідзела абмежаванне яе ўласнае свабоды.

* * *

Прафесар Глос сядзеў за сталом у сваім кабінце, прыкладна таксама, як і тыдзень таму, праўда, на гэты раз ён разглядаў на стале-экрane матэрыялы, падрыхтаваныя Элон. У яго, відавочна, наспывала выснова — жывая разумная істота мае шанцы прайсці.

Дзверы кабінета расчыніліся.

— Добры дзень, прафесар. Знаёмцеся...

Прафесар адарваўся ад экрана, і яго акуллары адлюстравалі пануры, чэрствы пагляд Смаўжа.

— Фетрыян Глос, — ён прыўстаў і працягнуў руку.

— Смоўж, Ял Смоўж.

— Вельмі прыемна. Значыць, вы згодныя?

— Так.

— Добра. Тады вы спачатку павінны падпісаць паперу аб адказнасці за выдаванне сакрэтнай інфармацыі. А затым пройдзеце невялікі медагляд.

— Як пажадаеце.

Бюракратычныя фармальнасці занялі некалькі хвілін, і Элон правяла Смаўжа ў баракамеру.

Прафесар Глос сачыў за дадзенымі, што паступалі на экран камп'ютэра. Усё, здаецца, ішло добра, бо ён кожны раз папраўляў сівы чуб і прыгаворваў:

— Выдатна. Проста выдатна.

Праз дваццаць гадзін медагляду і восем аднаўленчага сну Элон зноў прывяла Смаўжа ў кабінет прафесара.

— Ну што ж, малойца... Даруйце, спадар Смоўж. Вы ў выдатнай фізічнай форме, проста зайздросна. Віншую! — дабрадушнай усмешкай свяціўся твар прафесара.

Ледзь прыкметнай ухмылкай узняліся куткі вуснаў Смаўжа.

— Але, на жаль, прыміце нашыя прабачэнні, толькі што паведамлілі: служба бяспекі прыпыніла правядзенне эксперыменту з жывой істотай, яны хочуць прыняць папраўку да закону.

Для Смаўжа гэта было нечаканасцю, аднак ён не падаў выгляду:

— Адкуль да іх прасачылася інфармацыя? — у глыбіні пытання Смаўжа адчуваўся недавер.

— Мы законапаслухмяныя грамадзяне, — спакойна адказаў прафесар.

— А пакуль папраўка не прынята, мы можам паспець?

— Не можам!

— Вы хлусіце, — Смоўж унікліва зірнуў на прафесара.

— Добра, калі хочаце... — бровы прафесара страпянуліся, — вы нам не падыходзіце.

— Як? — усклікнула Элон і трывожна глянула на паўпразрысты экран, што лунаў у паветры.

— Вы што? — гнеўна прамовіў Смоўж.

— Вы не падыходзіце паводле пэўных псіхічных паказчыкаў. Вось так. Ваша кандыдатура, на жаль, не праходзіць.

Прафесар Глос выявіў на сваім твары выраз непранікальнай праваты.

Смоўж зірнуў на прафесара з непрыхаванай пагардай:

— Ніхто, акрамя мяне, не пройдзе Рок-нат... — ён без развітання і не зірнуўшы на Элон выйшаў з кабінета.

— Вас ахоўнікі праводзяць, — сказаў яму наўздагон прафесар. — Не адчайвайцеся, калі ласка. Гэта для вас, для вашай жа бяспекі...

— Навошта вы чалавека пакрыўдзілі? — спытала Элон, калі за Смаўжом зачыніліся дзверы кабінета.

— Несумненна, ён мае экстрасенсорныя задаткі. Нават шкельцы звонку запацелі, — прафесар зняў акуляры і пачаў выціраць іх чыстай аксаміткай з футарала. — А псіхіка ў яго, нягледзячы на ўсю знешнюю хмурнасць, даволі неўраўнаважаная.

— Магчыма, гэта і лепей.

— Паглядзім. Заўтра пачынаем.

* * *

Ял Днеж Смоўж І у лёгкім скафандры асцярожна ступаў па глыбах, якія нагадвалі моцна адпаліраваны базальт. Ён з дапамогай інфрачырвонага бачання мог добра арыентавацца ў цёмных галерэях Рок-ната. У руцэ на ўсякі выпадак трымаў бластэр. Лазерны промень прыцэла абмацаваў сценкі наперадзе. Боты былі на прысмочках і пакідалі за сабой люмінісцэнтныя маячкі, па якіх, ледзь што, можна было адшукаць дарогу назад.

Ён прайшоў тры павароты і ўбачыў ростані. Адзін калідор вёў налева, другі направа. Раптам з левага калідора выкульгаў пелікан — прамень бластэра адлюстравалася ў яго зрэньцы, Смоўж І ледзь машынальна не націснуў на цынгель бластэра. Пелікан весела заківаў дзюбай.

— А, Кікі, прывітанне, — Смоўж І паспрабаваў уласным голасам супакоіць сябе — зняць нервовае напружанне.

Хвіліну ён не ведаў, на што адважыцца — ісці за прывідам-пеліканам ці не?

Пелікан міргаў сваімі вялікімі вачыма і ўвогуле выглядаў занадта ліслівым. Смоўж І шпарка пайшоў ад яго ў правы калідор. Уваход пераўтварыўся ў вялізную пашчу акулы, вострыя сталактыты, пераліваючыся рознымі колерамі, нібы паўночнае ззянне, засвяціліся ў паўзмроку. У любы момант гэтыя зубы маглі працяць таго, хто праходзіць пад імі. Смоўж І, не азіраючыся, прабегаў пад пашчаю. Апынуўся на вузкім каменным пераходзе — грэбні падземных гор, ланцуг розных — вострых ці пляскатых, нібыта «зрэзаных», вяршынь, якія ўзнімаліся прыкладна на адным узроўні ў адлегласці некалькіх крокаў адна за адной, абাপал іх — стромкія каменныя схілы, што знікалі ў чорнай бездані. Грэбень падземных гор вёў у глыбіню велізарнай пячоры і губляўся ў далёкай дымцы светлага далягляду.

На адной з такіх «зрэзаных» вяршынь, падобнай на авальную скалістую пляцоўку, з чорнай цемры, якая клубамі напалзала на скалы, матэрыялізаваўся волат, на галаву вышэйшы за Яла Днежа, чорныя даспехі пакрывалі яго магутнае цела.

— Я Архатор.

Смоўж І адчуў, як яго скафандр таксама пераўтварыўся ў рыцарскія даспехі. А бластэр у яго руках выцягнуўся ў сталёвы меч з двухбаковавострым лязом сіняга адліву:

— Я ведаю цябе, валадар цемры, я прымаю твой выклік! — Смоўж І моцна сціснуў рукою металічнае дзяржальна.

Гэта быў прыгожы двубой! Са званам скрыжоўваліся мячы, россыпамі ўспыхвалі іскры. Ваяры збліжаліся і разыходзіліся, цяжкія крокі аддаваліся ў пропадні, і цемра напружана гула.

Смоўж І амаль не саступаў Архатору, хаця яго ўдары і не былі такімі магутнымі, ён пераўзыходзіў свайго ворага па лоўкасці. І вось Смоўж І хуткім выпадам падмануў волата і абрушыў страшэнны меч на яго плячо. Але меч прайшоў скрозь цела Архатора, не прычыняючы аніякай шкоды рыцару цемры, зазвінеў на каменні.

Смоўж І разгубіўся і ў той жа момант прапусціў стрэчны ўдар. Меч Архатора глыбока ўвагнаў рассечаныя латы ў цягліцы сцягна Смаўжа І. Той упаў на адно калена.

Другі ўдар працяў торс Смаўжа І.

Архатор узнёс рукі ўгору, яго пераможны крык рэхам разляцеўся па падземнай зале.

Апошнім адчайным размахам мяча Смоўж І рассек панцыр Архатора, а вастрэё мяча глыбокай драпінай перакрэсліла малюнак чорнага трохкутніка, што прагалам самае цямнечы зёўраў на латах ворага. Архатор так, з узнесенай над галавой зброяй,

усёй сваёй постаццю замільгацеў, як чорнае полымя свечкі, пераўтварыўся ў клубок цемры, які з хрыплаватым шыпеннем, паступова змяншаючыся, знік у прасторы.

Смоўж I доўга-доўга ляжаў на камені, глядзеў туды, дзе ў бялёсай усеахопнай смуге паступова губляўся грэбень падземных гор.

Са смугі паўстаў міраж — маладая панна ў белым строі...

* * *

Ял Смоўж II падышоў да ростаняў. З левага калідора выступіў пелікан і заківаў дзюбай.

— Кікі!

Аднак Смоўж II не прыняў запрашэнне пелікана і хутка пайшоў у правы калідор, не паспеўшы заўважыць, як з’явілася над галавою пашча акулы.

Ён ледзь спыніўся перад чорнай безданню і застыў ад дзівоснай карціны.

Проста перад яго вачыма размерана, адна за адной, узнімаліся з цемры вяршыні падземных гор. Ланцуг іх цягнуўся далёка за далягляд, здавалася, імкнуўся дасягнуць далёкага бірузовага воблака, што паступова набліжалася. Але замест клубоў пары ўнутры воблака павольна перакульваліся, разварочваліся твары людзей. Воблака плыве, нападзе на вяршыні скал, не спыняецца, плыве далей, павялічваецца. Твары людзей то ўсміхаюцца, то плачуць, нібыта жывыя тэатральныя маскі. Твары старых, твары маладых, твары дзяцей. Стогн, крык, плач, смех, энкі...

Твар старой жабрачкі, у цэнтры, прашаптаў невядомы яму заклён.

Смоўж II збянтэжыўся, адступіў.

Воблака ўспыхнула зыркiм полымем, ён убачыў постаць дзяўчыны ў белым, што прайшла праз воблака і знікла за ім.

Неўсвядомлены жах ахапіў Смаўжа II, ён падаўся назад... Пашча гіганцкай акулы самкнулася...

* * *

Ял Смоўж III прайшоў тры павароты і апынуўся на ростанях. З левага калідора выступіў пелікан і заківаў дзюбай.

— А, Кікі...

Смоўж III не ведаў, на што адважыцца — ісці за пеліканам ці не?

Ён падышоў да правага калідора, але яго ўваход пераўтварыўся ў пачорную арку, з якой звісалі вострыя ледзяшы.

— Кік-кік-кік, — завішчаў пелікан.

— Добра, іду.

Смоўж III пайшоў за пеліканам. Той ішоў вельмі хутка і неўзабаве знік за паваротам. Калідор спіральна ўзнімаўся, як купал «Грота Духа». Зрэдку ён звужаўся так, што спелеолагу даводзілася паўзці, потым зноў пашыраўся.

Знянацку ў сцяне з цёмнай плямы ўзнік твар яго маці.

— Ідзі назад, сыноч! Назад!

Яна пачала плакаць. Слёзы, якія павольна цяклі па яе шчаках, пацямнелі і пачалі выядаць, нібы кіслатой, скуру...

— Хадзі назад! Сыноч!

Смоўж III адчуваў, што назад нельга! Назад — значыць адступіцца. Не азіраючыся, ён пасоўваўся наперад, але прывід з той жа хуткасцю плыў па сцяне за ім.

У другой сцяне паўстаў ва ўвесь рост яго бацька. У руцэ ён трымаў пугу.

— Я сказаў, ідзі дамоў! Чуеш?!— ён пагражаў вялікім кулаком.

Затым замахнуўся. Смоўж III адчуў, як па скафандры хвоснула. Ён міжволі адхінуўся да супрацьлеглай сценкі.

— Ідзі назад!

— Дамоў!

Потым ён убачыў сваю стрыечную сястру, якая шмат гадоў таму загінула ў аўтакатастрофе. А затым яго прывітаў сябра-спелеолаг, што знік без вестак у Прорве Мёртвых Ваўкоў.

Сябра гучна крыкнуў:

— Стой!

— СТОЙ! Стой! ..ой!— паўтарыла рэха.

З рэхам зніклі прывіды.

Ненадоўга.

За паваротам замест валуна ўзнікла старая жабрачка, якая рыпучым голасам прапанавала паваражыць яму. Ён не спыняўся, тады яна ўхапілася за яго нагу і павісла на ёй.

Смоўж III, не спыняючыся, стараўся атрэсці яе. Быццам трохмерная мазаіка, яе выява мігатліва, рознавялікімі кавалкамі адпадала і пераўтваралася ў сінія размывы ценю.

Ён пабег.

Бег, пакуль праз некалькі ўзроўняў у спіральнай пячоры не з'явілася белая панна.

Смоўж III спыніўся.

Панна цалкам перакрывала лёх, а за спінай Смаўжа III апусцілася гранітная сцяна, замураваўшы дарогу назад. Ён падаўся наперад, спатыкнуўся аб каменны парог і нечакана прайшоў скрозь панну.

Насамрэч Смоўж III дасягнуў апошняга ўзроўню пад'ёму. Але затрымаўся на ім толькі на секунду, бо, як яму падалося, каменная спіраль крутнулася, правалілася, пераўтварылася ў прасторавую ўлонку, ён на імгненне ўбачыў бела-ружовы хвост Кікі.

Пелікан хутка ляцеў уніз, у светлую бездань, над ім павольна кружляла вялікае пяро: струмень паветра вырваў яго з хваста птушкі. Смоўж III згубіў раўнавагу і пачаў падаць. Як распалены цвік, кінуты ў кавалак масла, ён імкліва прасякаў паветра. Пяро пелікана пераўтварылася ў белую яхту, падхапіла Смаўжа III, перакулілася, і дзіўным чынам дагары кілем яхта паплыла насустрач святлу.

Прыціснуты спінай да палубы, ён бачыў пад сабой далёкія вобразы... Горы, рэкі, акіяны, азёры, гарады...

Яхта ўдарылася ў рыф-сталактыт, перакулілася і распасцерлася ў мядзведжую шкуру, па якой споўз на падлогу Смоўж III.

Ён пазнаў свой «Грот Духа». Праз імгненне грот рассыпаўся і, перад тым як распыліцца ў цемры, успыхнуў тысячамі іскрынак...

* * *

У біялабараторыі прафесара Глоса панаваў смутак. Супрацоўнікі не маглі глядзець адно аднаму ў вочы, яны адчувалі цяжар віны — тры смерці! Хаця юрыдычна ніхто не мог абвінаваціць іх. Чалавек сам вырашыў ісці на смяротную рызыку. А яго клон, на лабараторным слэнгу — дубль, таксама чалавек, толькі не народжаны жанчынай, а створаны ў пэўны момант свайго лёсу рукамі біёлагаў, быў амаль што ідэнтычнай копіяй арыгінала і, як паўнавартасная асоба, меў права адмовіцца, не

ісці. Праўда, для чысціні эксперыменту дублю не паведамлялі пра яго папярэдніка — кожны з іх адчуваў сябе сапраўдным Ялам Днежам з прафесійным псеўданімам Смоўж.

Безумоўна, тут была доля несправядлівасці як адносна самога Яла Смаўжа, які не ведаў пра копіі і яўна не захацеў бы ні з кім дзяліцца сваім мінулым, так і адносна яго дубляў, якія прэтэндавалі на ўсё гэта. Але важнасць эксперыменту адкладала ўсе пытанні на час яго заканчэння, тым больш служба бяспекі, пад кантролем якой знаходзіліся аперацыі па Рок-нату, заручыла лабараторыю, што кампенсуе прэтэнзіі пакрыўджаных бакоў.

Тым не менш, калі Рок-нат выкінуў растурзаны, аплаўлены скафандр Смаўжа Ш, а вылічэнні пераканаўча паказвалі, што яго здзіралі з мёртвага цела, якое, мабыць, з-за арганікі было пакінута ў чэраве аб'екта, з Элон здарыўся нервовы зрыў, і дактары настойліва парэкамендавалі ёй адпачынак.

Эксперымент спынілі, адмоўныя вынікі лічыліся доказам, што чалавек таксама не можа пранікнуць у гэты аб'ект чужой цывілізацыі. Усе сакрэтныя матэрыялы па ім былі перададзены ў вышэйшую камісію даследаванняў Рок-ната.

Дзіўным чынам павёў сябе прафесар Глос, ён тайна сабраў усю здабытую пад час эксперыменту інфармацыю, таксама ўзяў адпачынак і з'ехаў у свой загарадны дом, у цішу хвойнае пушчы.

* * *

Элон прыехала на адпачынак да сваіх бацькоў. Яна старалася не думаць пра трагедыю, якую міжволі справакавала, пагарджаючы высокай ступенню рызыкі для выпрабавальніка.

Элон з ахвотай займалася з маці ў кветкавых аранжарэях, расаджвала, сачыла за тэмпературай, апыляла расліны. Кветкі супакойвалі яе.

У цэнтры маленькага ўласнага парку пры доме яна зрабіла земляны пагорак і пасадзіла тры клёны. Гэта было яе прабачэнне і помнік тым, хто быў створаны людзьмі і загінуў за іх.

Маці і бацька пеставалі яе, быццам маленькую, хаця яна і была маленькай — толькі 23 гады. Як у дзяцінстве, Элон з бацькам хадзіла на рыбалку і нават злавіла вялікага залатога карася, каталася з падлеткамі на ровары па гарадку, а ўвечары маці расказвала прыцішаным, таму страшна важным, голасам наўныя апавяданні пра мясцовае жыццё.

І вось калі да яе вярнуўся спакойны настрой і першае дарослае перакананне, што на свеце няма нічога лепшага за родны дом і родных людзей, салодка прамурлыкаў відэафон.

— Элон, гэта цябе, — сказала маці.

На экране з'явілася сур'ёзная фізіяномія прафесара Глоса.

— Элон, тэрмінова прыезджайце да мяне, у мой лясны спрат. Мне трэба з вамі нешта вельмі важнае абмеркаваць.

* * *

Прафесар Глос неяк сутаргава правёў Элон у сталовую, наліў кавы.

— Я праседзеў некалькі бяссонных начэй за камп'ютэрам, правяраючы сваю гіпотэзу. Мы на парозе значнага адкрыцця. І я думаю, вы мне дапаможаце, таму я запраسیў вас сюды.

Элон не першы раз бачыла прафесара апантаным ідэяй, але цяперашні выгляд яго красамоўна сведчыў, што яе навуковы кіраўнік насамрэч ведае ці, прынамсі, стаіць на парозе ведання чагосьці вельмі значнага.

— Перадусім я хачу, каб вы мне адказалі, ці можаце вы яшчэ раз вытрымаць псіхалагічнае выпрабаванне, нахштальт таго, што вы мелі зусім нядаўна.

Трывога закралася ў яе сэрца, але яна адказала:

— Так.

— Не, вы добра падумайце, бо мы абавязаны будзем патаемна зрабіць чацвёрты дубль і паслаць яго ў Рок-нат!

Зноў!..

Цяпер яна завагалася.

— А наколькі гэта рызыкаўна для яго?

— Рызыка застаецца, але гэта апошні шанц, бо я здагадваюся, што вырашаць на вышэйшай радзе.

Яна насцярожана паглядзела на прафесара.

— Добра, я буду вам дапамагаць.

— Я ведаў, што вы пагодзіцеся. А цяпер прашу вас. Прашу. — Ён так настойліва гэта прамовіў, што Элон сорамна было дапіваць сваю каву.

Яны прайшлі ў кабінет, які нагадваў інфармацыйна-вылічальны цэнтр. На экране ўзніклі рознакаляровыя ломаныя лініі са стрэлкамі.

— Што гэта?

— Гэта маршруты дубляў унутры Рок-ната.

— Як вы іх зрабілі?

— Ну, гэта было не вельмі цяжка, трэба падзякаваць майму старому сябру Эду Журану. Ён спецыяліст па кібергеалогіі, мадэліруе планетарныя працэсы: сейсмалагічныя, тэктанічныя, вулканічныя і гэтак далей, няважна... Падэшва ботаў дубля была створана са слаёў адчувальных крышталёў, якія мяняюць сваю мікраструктуру ў залежнасці ад характарыстыкі паверхні, па якой ступае чалавек.

— І вы іх расшыфравалі.

— Не, іх расшыфравалі ў лабараторыі прафесара Журана, а я іх супаставіў з псіхалагічным станам дубля.

— З псіхалагічным станам?

— Рэч у тым, што з падобных крышталікаў былі зроблены і пальчаткі. Мы атрымалі пачасавыя адбіткі стану яго далоняў — тэмпературу, ціск...

— Падобна да дэтэктара падману?

— Так. Карацей кажучы, паводле гэтых дадзеных, — працягваў прафесар Глос, — мы можам аднавіць карціну паводзін чалавека і растлумачыць іх псіхічным станам. На маршрутах дубляў можна вылучыць некалькі месцаў аномальных фізічных і псіхалагічных рэакцый.

На лініях і стрэлках, што былі на экране прафесара, загарэліся чырвоныя кружкі.

— Можна дапусціць, што дубль у гэтых месцах падпадаў пад псіхічнае ўздзеянне. Яно было настолькі моцным, як, напрыклад, на гэтых ростанях, — прафесар паказаў на зырккі чырвоны авал, — тут Смоўж II відавочна хацеў павярнуць налева, але ўсё роўна па невядомай нам прычыне павярнуў направа. У некаторых месцах дублі пачыналі скакаць, круціцца на месцы... Хутчэй яны гэта рабілі пад уздзеяннем гіпнатычных галюцынацый.

Чалавечак, што ўзнік на экране, паўтарыў паводзіны спачатку Смаўжа I, потым — II і III.

— Другі амаль паўтарае першага, — адзначыла Элон.

— Я таксама гэта заўважыў. Нават характар смерці першага і другога падобны — моцныя канвульсіі, нібы іх праціналі. Падрабязны аналіз навёў мяне на думку, што Рок-нат падбірае псіхалагічныя ключы да свайго госця, іншымі словамі, выпрацоўвае імунітэт, а потым, як звычайны арганізм, распраўляецца з іншародным целам.

— Пачакайце, вось чаму ён пакідае ў сабе арганіку... Гэта жывы арганізм?

— Я спачатку таксама падумаў, як і вы, але, здаецца, усё больш складана. Калі б гэта быў жывы арганізм, навошта яму тэсціраваць прышэльца? Ён бы адразу з'еў ці выплюнуў, як рабіў гэта з ніжэйшымі робатамі, хаця гэткую версію таксама нельга выключыць, я думаю, праўдападобней, што Рок-нат можа прапусціць у сябе, і, мусіць, падпарадкавацца не проста жывой ці разумнай істоце, а той, якая валодае здольнасцю хуткай псіхалагічнай зменлівасці і моцным інтэлектам. Здаецца, што Рок-нат, нібыта пёс, шукае сабе гаспадара...

— Ваша тэорыя гучыць даволі цікава, але трэці дубль прайшоў іншым шляхам і, як бачым, нашмат далей, чым першыя два. А загінуў ён, быццам абарваўся ў пропадню. Зусім па-іншаму, хаця ён таксама зроблены з таго ж самага інфармацыйна-генетычнага адпаведніка.

— Я думаў над гэтым пытаннем, і мне было цяжка знайсці тлумачэнне. Рэч у тым, што дублі ніколі не бываюць цалкам ідэнтычныя, заўсёды ёсць сотыя доли пагрэшнасці. А чалавек вельмі складаная біялагічная сістэма. Смоўж III да ростаняў паўтараў I і II, і на саміх ростанях ён спачатку павярнуў направа, а потым пайшоў налева. І вось тут мяняецца сам прынцып псіхічнага ўздзеяння, — прафесар Глос зрабіў паўзу, каб перавесці дыханне, — дубль усё часцей і часцей кудысьці ўзіраецца, глядзіць на падлогу, сцены, відавочна, ён бачыць відзяжы — што гэта? Галюцынацыі? Успаміны? Рок-нат прабраўся ў яго свядомасць і падбірае ключ! Але ён не падыходзіць... Трэба знаходзіць новы і гэтак далей... Пакуль, нарэшце, псіхалагічна цалкам не адкрые госця і не авалодае ім... Мы абавязаны паслаць Смаўжа IV!

— Прафесар, але не здаецца вам, што туды трэба паслаць іншага, бо Рок-нат усё ж выпрацаваў імунітэт на Смаўжа?

— Не, новы чалавек можа не вытрымаць барацьбы. А схема барацьбы Рок-ната супраць Смаўжа нам ужо даволі вядомая, і мы можам падрыхтавацца да супрацьдзеяння, зрабіць новаму дублю, як сапраўднаму смаўжу, псіхалагічныя схоў, у якія ён заўжды можа схвацца. Акрамя таго, наш дубль не павінен быць, вобразна кажучы, грубай бактэрыяй, а павінен болей нагадваць зменлівы вірус і падпарадкоўваць Рок-нат свайму розуму. Безумоўна, калі чацвёрты дубль будзе больш ідэнтычны арыгінальнаму Смаўжу ці першым дублям, на якія ў Рок-ната выпрацаваны вельмі моцны імунітэт, то нам не прамінуць правагу. Але мы зробім чацвёрты дубль не з дадзеных самога арыгінала, а непасрэдна з дадзеных III дубля, дадамо псіхалагічныя вартасці папярэднікаў і тым самым значна павялічым верагоднасць не толькі выжывання, але і шанцаў на перамогу...

* * *

На наступны дзень прафесар Глос і Элон выйшлі на працу.

Прафесар увесь тыдзень рыхтаваў заключны даклад па эксперыменту для вышэйшай навуковай рады, а Элон дапамагала яму, правяраючы ўсе вылічэнні, рэдагавала тэкст. Спасылаючыся на тое, што ім неабходна завяршыць сваю працу своєчасова, яны працавалі і пасля рабочага дня, але калі ў будынку біялабараторыі

нікога не заставалася, акрамя вартаўнікоў, яны, нібы змоўшчыкі, ціха пракрадваліся ў цэх сінтэзу і рыхтавалі матэрыял для Смаўжа IV.

Аднойчы вечарам яны занялі свае месцы за пультам кіравання.

У вялікай авальнай зале стаяла шкляная капсула, падобная да верацяна, запоўненая алейнай вадкасцю. Цьмянае святло месяца, што пранікала праз адзіны ілюмінатар, мякка разлівалася па глянцавай паверхні яе корпуса.

— Ну што, гатова? — прашаптаў прафесар.

— Так.

— Увага, запускаем... — ён уключыў падачу энергіі.

Капсула засвяцілася.

— Пайшлі дадзеныя!

— Даю! — пальцы Элон хутка прабеглі па клавіятуры.

Капсулу працялі тонкія блакітныя промні ў выглядзе літары «X», вадкасць марудна, а потым усё хутчэй і хутчэй пачала пераварочвацца, завіхрацца вакол промняў.

— Пайшоў матэрыял!

Вадкасць пабарвавела. А праз хвілю на промневым каркасе пачалі стужкамі выкладвацца клеткі будучага арганізма, што ўтвараліся ў вадкасці, неўзабаве можна было распазнаць косткі шкілета, потым на іх пачалі намывацца мяккія тканкі.

Пад раніцу наступнага дня ў капсуле ляжаў аголены мужчына — блізня Яла Днежа па мянушцы Смоўж. На экране было бачна, як пульсуе сэрца, як кроўю амываюцца органы.

Калі ўсе праграмы тэстаў былі завершаны, узровень вадкасці паціху пачаў ападаць і мужчына, яшчэ слаба, першы раз сам удыхнуў сваімі лёгкімі...

Пад вечар наступнага дня прафесар Глос сказаў толькі адно слова:

— Усё, — што азначала «ўсё прайшло добра», аднак выгляд прафесара напалохаў бы супрацоўнікаў — узлашчачаныя валасы і чырвоныя ад бяссонніцы вочы.

Элон напалохала б іх не менш: растрапаная, сінія кругі пад вачыма.

Але абое былі шчаслівыя, бо задаволеныя сваёй працай.

Прафесар уласным ключом закрыў цэх біясінтэзу:

— Праз дваццаць чатыры гадзіны ён прачнецца. Чалавек ёсць, і факт яго жыцця ніхто не адменіць. Сёння асістэнты зоймуцца ім. Да заўтра.

* * *

— Ну што ж, малойца... Даруйце, спадар Смоўж. Вы ў выдатнай форме... Вы прайшлі наш медагляд, праўда, ён заняў даволі шмат часу. Нам трэба было дасканала вывучыць ваш арганізм. Віншую... — прафесар Глос працягнуў руку Ялу Смаўжу IV.

Уся сцэна, уся мэбліроўка кабінета прафесара была ідэнтычна паўтораная, як пры сустрэчы з Ялам Смаўжом аўтэнтычным, толькі даты на календары былі іншыя.

Смоўж IV маўчаў, ён быў цалкам пагружаны ў свае разважанні.

— Спадарыня Элон правядзе вас у вашыя апартаменты, а заўтра мы з вамі выступім на вышэйшай навуковай радзе, дзе вы атрымаеце ўсе падрабязнасці задання.

Здавалася, Смоўж IV не слухаў яго.

— Мы з вамі выступім на вышэйшай навуковай радзе, — паўтарыў прафесар.

— Не.

— Што не?

- Я не пайду ў Рок-нат...
- Вы не пойдзеце? — прафесар спачатку не зразумеў.
- Я не пайду ў Рок-нат, — больш цвёрда паўтарыў Смоўж IV.
- Вы ж самі хацелі! — усклікнула Элон.

Аніхто з пасвечаных у тайну эксперыменту не мог нават дапусціць, што Смоўж IV адмовіцца.

- Чаму? — Элон падышла да яго.
- Не ведаю! Але я адчуваю...
- Што адчуваеце? — сур'ёзна спытаў прафесар.
- Гэта не страх, не адчуванне небяспекі... Але гэта задача яшчэ не мая!
- Як — не ваша?.. Што значыць яшчэ не ваша? Вы самі ў сваім «Гроце Духа»

прасілі мяне пра гэта, — сказала Элон.

- Як вы гэта адчуваеце? — спытаў прафесар.
- Не ведаю.

— Вы стаміліся. На вас дрэнна падзейнічаў медагляд. Вам трэба адпачыць. Спадарыня Элон, правядзіце яго ў апартаменты і паглядзіце за ім, — ён зробіў ледзь прыкметны акцэнт на апошніх словах, — пасля інтэнсіўнага тэсціравання трэба адпачыць.

Гэта была катастрофа! Мала таго, што няма каго прадстаўляць на вышэйшай радзе, трэба было неяк псіхічна падрыхтаваць Смаўжа IV да праўды. І як сябе павядзе Смоўж-аўтэнтык? Галава ў прафесара Глоса ішла кругам.

* * *

— Спадар прафесар, — бесцырымонна адкрыліся дзверы, і Элон у свабоднай сіняга колеру кашулі і чорнай спадніцы ўвайшла ў кабінет.

— Вы заўсёды робіце з кабінета прахадны двор, — незадаволена прабурчаў прафесар Глос.

— Я яму ўвяла снатворнае, — не звяртаючы ўвагі на словы прафесара, прамовіла Элон, — і трохкі пасядзела з ім.

— Не турбуйцеся, Элон, я прадам свой лясны дом і калекцыю плоскіх чарвякоў, мы кампенсуем яму яго з'яўленне.

— Прафесар, паслухайце, калі ласка. Вось, глядзіце, — яна паказала яму лазерны дыск. — Я запісала яго трызненне і зрабіла тапаграму галаўнога мозгу! Гэта цікава.

— Якое трызненне?

— Я думаю, гэта інфармацыя пра Рок-нат!

Увесь вечар яны перапрацоўвалі здабытую інфармацыю, пераўтваралі яе ў больш зручныя відэавобразы.

І вось бліжэй да ночы на экране зямельгацелі размытыя твары людзей на базальтавых мурах, яны плакалі, стагналі, а потым выразна бачылі невядомую зямлю з гарамі і лясамі, палямі і вёскамі.

Здагадка ўсхапіла Элон:

— Першая палова вобразаў — псіхічнае ўздзеянне Рок-ната, а другая палова — тое, што яго папярэднікі паспелі заўважыць там.

— Дзе там?

— Унутры Рок-ната.

— Але гэтага не можа быць. Якім чынам інфармацыя трапіла ў мозг, які ствараўся на нашых вачах? Пасланне з таго свету?

— Прафесар, людзі павінны прайсці Рок-нат!

Раптам на экране паміж іншых вобразаў замільгаў твар дзяўчыны, і Элон пазнала сябе.

— Што гэта значыць? — здзівіўся прафесар.

— Гэта значыць, што Рок-нат ведае пра мяне і я абавязана туды ісці!

А тым часам твар Элон на экране прафесарскага стала пераўтварыўся ў дыктарку ўрадавых навін. Яна перадавала тэрміновае паведамленне:

— У сувязі з тым, што пранікненне ў невядомы аб'ект, які быў выяўлены на Кермендзе, не прынесла станоўчых вынікаў, а знаходжанне на другім спадарожніку нашай планеты такога аб'екта непасрэдна пагражае нашай цывілізацыі, вышэйшай радай бяспекі была прынята праграма новай аперацыі «Рок-нат», згодна з якой вырашана ўскрыць аб'ект накіраваным ядзерным выбухам, а пры неабходнасці цалкам знішчыць. Усім навуковым лабараторыям загадваецца пакінуць Керменду ў шасцімесячны тэрмін. Адлік часу пачынаецца з нуля гадзін сённяшняга дня.

— Гэта вар'яцтва. Іх трэба спыніць! — усклікнула Элон. — Там жа могуць быць жывыя істоты!

— Як яны не разумеюць, — абурыўся прафесар. — Рок-нат — унікальная магчымасць, каб чалавек змог авалодаць тэлепатыяй.

— Прафесар! Я пайду ў Рок-нат! — рашуча сказала Элон.

— Не! — глухі голас спыніў іх.

Прафесар Глос і Элон азірнуліся.

У дзвярах стаяў Смоўж IV.

— Вашы асістэнты вельмі здзівіліся. Снатворнае раптам перастала дзейнічаць... Я папрасіў, каб мяне правялі да вас.

— Я слухаю вас.

— Я пайду ў Рок-нат.

Прафесар узняў бровы.

— Цікава, што ж нейтралізавала снатворнае... — прамармытаў ён. — А што, як вы адчуваеце, прымусіла вас змяніць сваё рашэнне?

— Не ведаю. Цяпер я адчуваю, што я магу пайсці ў Рок-нат.

— Што ж, гэта вельмі своєчасова, — сказала Элон. — Магчыма, праз шэсць месяцаў Рок-ната не будзе.

— Та-ак, — працягнуў прафесар Глос, — трэба падумаць, як даставіць спадара Яла Днежа на Керменду, — ён сеў бліжэй да экрана, пагартаў старонкі лабараторных паведамленняў.

— Для нашай лабараторыі зарэзервавана два месцы на навуковым караблі, але іх могуць заняць толькі нашы супрацоўнікі, таму што будзе строгі кантроль, і я думаю, паляціце вы, Элон, і... спадар Днеж, мы падрыхтуем для вас дакументы.

Раніцай прыйшло паведамленне, што адно месца біялабараторыі зойме вайсковы спецыяліст.

— Алё, прафесара Журана, калі ласка, — прафесар Глос крычаў у самы мікрафон відэатэлефона.

— Глос, здароў, сябра, — на экране ўзнікла вясёлая фізіяномія Эда. Ён быў такога ж узросту, як і Глос, толькі яшчэ не такі сівы.

— Слухай, не можаш пазычыць адно месца на караблі?

— Пазычыць не магу, — сказаў прафесар Журан, было відаць, што паведамленне пра эвакуацыю з Керменды яго таксама вельмі турбуе, — магу толькі падзяліцца багажнай квотай на рэйс туды, але не назад, шмат абсталявання.

Прафесар Глос хутка гартаў старонкі лабараторнага сайта.

— Выдатна, — нарэшце прамовіў ён, — спадар Днеж, вы паляціце ў кантэйнеры з індыкатарным газам.

— Я ў любым выпадку павінен трапіць на Керменду.

— Не хвалойцеся, мы створым усе ўмовы, каб вы вытрымалі доўгі пералёт. На базе Элон выпусціць вас.

— А можа, прафесар, — сказала Элон, — усё ж такі паспрабаваць выступіць на навуковай радзе з усімі доказамі і выкладкамі і апошні раз прапанаваць накіраваць у Рок-нат чалавека?

— Я думаю, што цяпер усё ў руках вайскоўцаў. Наўрад ці яны будуць слухаць. Тым больш столькі было ў нас, навукоўцаў, правалаў...

* * *

Тры месяцы пайшло на збор і наладку неабходнага навуковага абсталявання, а Элон і Смоўж IV у гэты час праходзілі курс фізпадрыхтоўкі для касмічных палётаў.

Цяпер прафесар Глос і Элон ішлі па касмапорце, грузчыкі кацілі на вялікіх электракарах скрыні, бочкі, скруткі матэрыялаў, складвалі ўсё пад днішча касмалёта. Сярод гэтых рэчаў ляжала агромністая васьмігранная труба, з двух бакоў шчыльна залітаная. На ёй быў намалюваны зялёны парастак, што прабіваецца з зямлі — эмблема біялабараторыі. Вакол панавала наймаверная мітусня. Сноўдалі людзі, апранутыя ў форму розных колераў і фасонаў. Пастанова ўрада аб новай аперацыі «Рок-нат» шмат для каго была нечаканасцю.

— Эй, біёлагі, — штурман карабля ўбачыў прыгожую дзяўчыну і вырашыў трохкі пафліртаваць, — вы што, хочаце ўвесь Рок-нат пакласці ў гэты кантэйнер?

— Не, толькі большую палову...

— Што ў вас? — строга спытаў кантралёр.

— Газ — індыкатар біяактыўных рэчываў, — усміхнулася Элон. — Спадзяюся, назад я яго не павязу.

— Ускрываць кантэйнер, — сур'ёзна сказаў прафесар Глос, — не рэкамендую, дый увогуле забаронена.

— Сярод біёлагаў фанатыкаў няма, — пажартаваў штурман.

— Вага? — афіцыйным тонам прамовіў кантралёр.

— Кілаграмаў пяцьсот, разам з кантэйнерам.

— Добра, левы адсек.

Праз дзве гадзіны перадпалётнай мітрэнгі міжпланетны карабель, як звычайны самалёт, адарваўся ад паверхні планеты. Элон убачыла, як аддаляюцца пабудовы касмадрома, вуліцы, горад. Потым яна ўбачыла Зею — блакітны шар, ахутаны ватай аблокаў.

На арбіце пасажыры любаваліся першым месяцам Зеі — аранжавым, падобным да апельсіна шарам Сэнты, а за ім, наводдаль, зіхцеў белы сярпок Керменды. Да яе трэба было ляцець дваццаць тры дні. Усе пасажыры былі размеркаваны па каютах, азнаёмланы з распардам палёту. Карабель набраў крэйсерскую хуткасць і прамым курсам паляцеў у кірунку другога месяца Зеі.

* * *

На Кермендзе Элон сустрэў доктар Сторк, сярэдніх гадоў чалавек, лысаваты, з жывымі карымі вачыма.

— Рады вас бачыць. Як там прафесар Глос, мабыць вельмі пакрыўдзіўся, што

яму не дазволілі залезці ў нашую штуку? — пры размове доктар Сторк паміж словамі забаўна хіхікаў.

— Так, бурчыць патрошку.

— А навошта вам, хэ-хэ, столькі індыкатарнага газу? Усю Керменду праверыць можна.

— Прабачце, — усміхнулася Элон, — гэта маё персанальнае заданне.

— Ну, нічога, у вас, хэ-хэ, часу яшчэ шмат. Працуйце. Да нашай эвакуацыі прыкладна месяц.

— Як месяц? — здзівілася Элон. — Канец эвакуацыі праз месяцы два, як нам паведамлялі.

— Гэта вайсковым і афіцыйным чыноўнікам, а нам, навукоўцам, хэ-хэ, за месяц трэба адсюль прыбрацца...

Элон, не даслухаўшы весельчака Сторка, накіравалася ў штаб базы. Яе настойліваць дапамагла ёй дабіцца персанальнага прыёму ў каменданта Керменды.

Генерал Партан доўга аднекваўся. Казаў, што ўсё размеркавана, што месца на апошнім вайсковым караблі для яе і яе абсталявання няма. Аднак яна была ўпартая як ніколі, пераконвала, што галоўная мэта яе навуковай працы на Кермендзе — выяўленне біялагічнай актыўнасці Рок-ната, а прысутнасць столькіх жывых істот перашкаджае чысціні эксперыменту, і таму самыя каштоўныя для навукі будучы гадзіны, нават хвіліны, перад самым выбухам, калі побач людзей не будзе. І раптам Рок-нат назірае за іх дзеяннямі і праявіць сябе ў самы апошні момант?!

Камендант нарэшце здаўся, выдаў ёй пропуск на ўсе падыходы да Рок-ната і даў дазвол на правядзенне работ у самы апошнія дні перад эвакуацыяй.

— Але дамоў, спадарыня, будзеце ляцець сярод маіх бравых байцоў і на агульных умовах.

Элон вылучылі маленькае памяшканне пад лабараторыю ў тунелі падземных камунікацый, што вёў да самога Рок-ната. Раней там туліліся касмахімікі.

Яна сапраўды ставіла свой эксперымент і ў глыбіні душы спадзявалася знайсці пацверджанне вобразаў, народжаных мозгам Смаўжа IV, — што ў Рок-наце ёсць жыццё. Тады адменяць выбух. Але індыкатарны газ, закачаны пад блакітную цырату на паверхні Рок-ната, не змяняў колер, ды і доктар Сторк, прыхільнік тэорыі «Пакінутага заваднога механізма», які сам правёў год на Кермендзе і лічыўся спецыялістам па біялогіі Рок-ната — на жаль, быў перакананы, што гэтая штука — біялагічная пустэля, а загадку знікнення арганікі трэцяга дубля тлумачыў механічнымі працэсамі, што адбываюцца ўнутры іншапланетнага карабля. «А любы пашкоджаны механізм можна адрамантаваць», — жартаваў ён. Доктар Сторк прыхільна ставіўся да «ўскрывання» Рок-ната, бо бачыў на ўласныя вочы, як гэтая штука распраўлялася з робатамі, добра ведаў яе недаступнасць і небяспеку.

Асабіста доктар Сторк пільна сачыў за ходам эксперыменту Элон і сваёй залішняй адданасцю навуцы перашкаджаў ёй. Таму Смоўж IV большую частку часу праводзіў у сваім кантэйнеры. Ён і Элон чакалі добрага моманту, калі з увахода ў Рок-нат здымуць апошнюю наземную варту, а доктар Сторк зоймецца неадкладнай працай па загрузцы біялабараторыі.

За два дні да тэрміну эвакуацыі навукоўцаў такі момант надыйшоў. На базе стварылася неверагодная мітусня. Усе спешна збіралі свае рэчы. Як заўсёды, шмат якія справы былі пакінуты на потым, а цяпер не хапала рук, таму да навукоўцаў былі далучаны жаўнеры. Яны клялі навуковых недарэкаў, але дапамагалі ім цягаць іхнія рэчы. А людзі ля караблёў, пад караблямі, на караблях сварыліся, даказвалі, што ў іх больш каштоўны груз, лаяліся...

У тунелі не было аніводнай жывой душы. Элон выпусціла з затачэння Смаўжа IV, і яны, апрануўшы скафандры, накіраваліся да ўвахода ў Рок-нат.

Чорная скала са шнарамі вузкіх пасечын сапраўды нагадвала велічэзны грэцкі арэх. Вострыя крупінкі сухога лёду час ад часу дробна ўдараліся аб яе сцены і градам асыпаліся долу. На паверхні Керменды было каля -120°C , таму над цёплым выйсцем з шахты крупінкі імгненна расплываліся ў маленькія хмурынкі газу і рассейваліся ў вельмі разрэджанай атмасферы.

Прамёрзлая мёртвая прастора. Сонца сістэмы — Тарлюс — было з іншага боку Керменды, і толькі аранжавы месяц Сэнты, на якім можна было заўважыць воспіны кратэраў, цьмяна асвятляў заледзянелае і заснежанае сухім снегам пласкагор’е.

Элон і Смоўж IV выйшлі на дно ўпадзіны, над імі навесаў Рок-нат, што гіганцкім наканечнікам старажытнай крэмневай дзіды ўпіўся ў вока неба. Для самай паверхні ў сярэдзіне скалы зёўраў, як выбіты сколак у шкарлупіне агромністага арэха, трохкутны ўваход. Па слупках пары Элон і Смоўж IV здагадаліся, дзе былі схаваны камеры сачэння. Камеры цяплейшыя за асяроддзе, таму выклікалі вакол сябе сапраўдную вясну з ручаямі і чорнымі, нежывымі, накішталт антарктычных, азісамі гунту.

Перад адным такім слупком Элон, быццам незнарок, выпусціла з рук ліст цыраты, вецер падхапіў яго і закрыў ім аб’ектыў камеры.

— Эй, — яна прагаварыла ў мікрафон, што быў у яе шлема, — хто на пасту № 1?

— Тонан Мак.

— Прывітанне, Тонан, гэта Элон Тасіч. Скразняк са шлюза вырваў з рук біяіндыкатарную цырату і закрыў ёю другую камеру. Не хвалойся, зараз дабяруся і прыбярэ.

— Можа, вам дапамагчы?

— Не трэба. Ледзь што — я паведамлю, — яна адключыла перадатчык.

Элон разлічыла, што калі прыкрыць менавіта другую камеру, то на ўваходзе злева застанецца нябачны для назіральнікаў сектар.

Цяпер шлях быў адкрыты...

— Вы гэта хітра зрабілі, — чалавек у скафандры выступіў з-за абломка скалы, у руцэ ён трымаў вайсковы бластэр — металічны стрыжань ствала калоў замерзлую прастору. — Хітра і, галоўнае, зручна. Зручна для мяне, не будзе сведкаў, спадарыня Элон.

За шклом шлема Элон пазнала хмурную фізіяномію. Гэта быў Ял Днеж з вядомай сярод прафесійных спелеолагаў мянушкай Смоўж.

— Калісьці я вам казаў, што Рок-нат падпарадкуецца толькі мне, — сказаў ён і прыўзняў зброю.

Лазерны промень прыцэла марудна папоўз па скафандры Элон.

Смоўж IV, які стаяў побач з дзяўчынай, рэзка падаўся наперад, каб збіць увагу праціўніка ці перакрыць стрэл.

— Стой! — крыкнуў Смоўж. — Адзіны рух — і яе няма!

Смоўж IV спыніўся, бо адчуваў, што відавочна не паспявае.

— Вось так... Ціха...

Сітуацыя была недарэчная — Элон і Смоўж IV застылі ў нязграбных паставах, не адважваючыся паварухнуцца. Дастаць свой бластэр, што быў прымацаваны ў спецыяльным футарале на спіне скафандра, у Смаўжа IV не было аніякіх шанцаў. А Элон была бяззбройна.

Аднак Смоўж марудзіў.

— Паслухай, Ял, мы шукалі цябе, хацелі ўсё расказаць... — парушыла паўзу Элон.

— Няпраўда, вы сачылі за мной. Аднак я змог падмануць вашых шпегаў.

Не апускаючы бластэр, ён падышоў да іх.

— Ну, паглядзім, які вы мне жывы помнік зрабілі.

Ён перавёў прыцэл з Элон на Смаўжа IV і з цікавасцю разглядаў яго твар.

— Ён нічога не ведае, — сказала Элон, стараючыся захінуць таго.

— Я ведаю... — прамовіў Смоўж IV. — Мне заўсёды здаецца — усё, што я раблю, хтосьці ўжо рабіў да мяне. І нават мае ўласныя думкі супадаюць з думкамі кагосьці нябачнага...

— Твае ўласныя думкі... Ты проста іх не можаш мець! Ты — копія. Нежаданая копія. Непрыгожая копія — ці бывае копія лепшая за арыгінал? — глуха сказаў Смоўж. — І што, цяпер ты ўсё жыццё будзеш даказваць мне, што ты лепшы, што варты быць падобным да мяне... Хто вам, — Смоўж зірнуў на Элон, лазерны прыцэл бластэра зноўку заблішчэў на яе скафандры, — даваў права выкарыстоўваць мой уласны генетычны матэрыял, хто вам даваў дазвол на гэта?! Я не прасіў сабе ні канкурэнта, ні жывую копію!

Ён рэзка пераправіў прыцэл з Элон на Смаўжа IV і стрэліў. Аднак Смоўж IV падсвядома ўлавіў яго намер і адхіліўся на імгненне раней, чым адбыўся стрэл. Прамень прашыў рукаво яго скафандра каля локця, з дзіркі пайшоў струмень пары, аўтаматычна спрацавалі пераборкі, яны зацягнулі прабоіну, а прамень упіўся за спінай Смаўжа IV у павярховы лёд, чым выклікаў вялікія клубы пары. Белае воблака на міг схавала Элон і Смаўжа IV. Гэтага было дастаткова, каб Элон перакацілася за сумёт, а Смоўж IV адштурхнуўся ад грунту і літаральна пераляцеў, дзякуючы малой сіле вагі на Кермендзе, на метраў шэсць да свайго ворага. Смоўж стрэліў яшчэ, пара амаль цалкам ахутала ўпадзіну перад Рок-натам.

Калі воблака рассеялася, Смоўж-аўтэнтых нечакана ўбачыў проста перад сабой свайго двойніка і зноў націснуў на цынгель. Але промні сышлі ў космас. Ад удару нагі бластэр упаў у сумёт метраў за пяць, яго распалены ствол выклікаў чарговую паравую буру. Смоўж IV і Смоўж-аўтэнтых пакаціліся па зыбучым снезе.

— Ты не пойдзеш у Рок-нат! — рыкнуў скрозь зубы Смоўж IV, абхапіўшы рукамі свайго ворага.

Той толькі брудна ляўся. Ён здолеў перакуліцца разам са сваім клонам і падмяць таго пад сябе.

— Элон! — закрычаў Смоўж IV.

Яна зрабіла вялікі крок у той бок, дзе ляжаў бластэр.

Смоўж-аўтэнтых зразумеў пагрозу, адпіхнуўся рукамі ад свайго двойніка і, зрабіўшы ў прасторы неверагоднае сальта, прыямліўся каля зброі. Элон не паспела схапіць бластэр, таму, каб не трапіць пад стрэлы, сама адскочыла ўбок.

Смоўж-аўтэнтых ішоў спінай да Рок-ната, трымаючы напаягове бластэр. З-за белага воблака ён не бачыў сваіх праціўнікаў.

Раптам пікнуў перадатчык, схаваны каля камеры назірання.

Смоўж стрэліў у той бок і адступіў у кірунку Рок-ната. Завіруха пары ахутала яго сілуэт.

— Эй,— крыкнула Элон,— не хадзі туды! Табе нельга! Чуеш?!

— Вам пашанцавала, што ў мяне няма часу! — злосна выціснуў з сябе Смоўж-аўтэнтых.

Ён на хвіліну затрымаўся ля ўвахода.

— Паспрабуй падняць яго і адвесці з зоны выбуху! — крыкнуў Смоўж IV.

Постаць у скафандры паглынуў чорны трохкутнік.

— Спадарыня Элон Тасіч... Элон Тасіч, — зноў уключыўся перадатчык.

— Так.

— Гэта Тонан. Што там у вас?.. Калі вы здымеце цырату?

— Зараз, хвіліну, я побач ужо,— яна кінула Смаўжу IV, і ён сарваў цырату з камеры, устаючы за яе штучным вокам.

— Тонан, я вяртаюся ў лабараторыю.

— Добра.

Элон адключыла шлемны перадатчык ад сувязі з базай.

— Я іду за ім, — сказаў Смоўж IV.

— Рок-нат разлучае... Кожны ідзе па шляху, вызначаным толькі для яго, і невядома, ці ўбачыш ты свайго прататыпа яшчэ раз...

— Я іду за ім. Яго шлях — мой шлях.

— Тады і я іду з табой!

— Не, ты не зможаш прайсці, калі застанешся адна, — ён павярнуўся і пайшоў хуткаю хадой да ўвахода ў Рок-нат.

— Пачакай! Мы будзем, наколькі зможам, ісці разам! — яна пабегла за ім.

Ён хацеў быў яшчэ раз запырэчыць, але яе рашучы выгляд і дэфіцыт часу не даў гэтага зрабіць.

Смоўж IV і яна, трымаючыся за рукі, амаль адначасова пераступілі парог няроўнага трохкутнага прахона. Перад тым як зрабіць гэта, яны, каб не згубіць адно аднаго, абвязаліся доўгім, тонкім і даволі трывалым відэакабелем.

* * *

Зблізу Рок-нат насамрэч нагадваў жалезакаменную вялізную глыбу, падобную на невялікі астэроід, які ўпаў на Керменду. Але адчуванне яго штучнасці адразу ўзнікае, калі азіраеш яго блізка. Выкрывала гэта, як ён ляжаў на паверхні — відавочна, гэтае касмічнае цела не ўрэзалася ў паверхню другога спадарожніка Зеі, а нейкім чынам, запаволіўшы палёт, прызямлілася і застыла ў нерухомасці. А чорны трохкутны ўваход паказваў, што Рок-нат мае ў сабе поласці.

Элон і Смоўж IV апынуліся ў цёмнай галерэі. Яны ўключылі інфрачырвонае бачанне і пайшлі ўздоўж сценкі, што няроўнымі выступамі цягнулася ў глыбіню. Датчыкі на скафандрах фіксавалі ўсплёскі электрамагнітнай актыўнасці. Нечакана кароткія іскры, як блакітныя матылькі, ударыліся ў край шлема Элон. Яна адчула, што ёй цяжэй і цяжэй даецца новы крок, а Смоўж IV, наадварот, павялічваў хаду.

— Не спяшайся!

Аднак ён не пачуў.

Яна сціснула мацней яго далонь. Ён спыніўся, азірнуўся.

— Ідзем!

Па падлозе галерэі, са спіны Элон, папаўзла трэшчына, яна пашыралася. Проста пад яе нагамі падлога раптоўна рассунулася, і Элон сарвалася ўніз.

— Трымайся! Я зараз цябе выцягну, — крыкнуў Смоўж IV, ён упаў на край праймы. Паспеў схапіць Элон адной рукой.

Аднак кромы трэшчыны пачалі хутка змыкацца. Ён рэзка, з усёй моцы рвануў дзяўчыну на сябе.

— Хутчэй!

Элон некалькі секунд ляцела ў прасторы чорнага правала, — фігура Смаўжа IV, абмаляваная зеленаватым свячэннем — эфект начнога бачання скафандра — імкліва аддалялася.

— Ты зможаш прайсці! Ты не такі, як ён, ты найлепшы з магчымых, — крычала яна яму.

Ён таксама ёй нешта крычаў, але ў перадатчыку яго словы пераўтвараліся ў хрыплы шум.

Праз імгненне чорная столь закрыла яго, настала цішыня.

Элон сама адпусціла руку, бо бачыла, што вострыя зломы трэшчыны могуць ампутаваць руку Смаўжу IV, а ён сам спрабаваў бы выцягнуць яе да апошняга.

Яна ўпала на груд каменных абломкаў. Тут жа, побач, тонкай змейкай скруціўся відэакабель. Элон зразумела, што цяпер цалкам апынулася ў адзіноце.

Але страху, які, бывала, ахопліваў яе, калі яна заставалася адна ў незнаёмым месцы, не было. Прага пазнання займала большую частку яе душы.

Элон устала, на шчасце, яе падзенне абышлося толькі нязначнымі выцятасцямі. Азірнуўшыся, яна зразумела, што знаходзіцца ў не вельмі вялікай зале. У супрацьлеглай сценцы было выйсце. Гэта яшчэ болей яе ўсцешыла. Замкнутая прастора выклікае адчай, таму што пазбаўляе магчымасці адысці хоць на крок далей ад таго месца, дзе ты ўжо быў. Прастора і час, дзве неразлучныя катэгорыі, сціскаюцца ў адну — час... Толькі добраахвотная замкнёнасць, калі затачэнец думкамі набліжаецца да сваёй мэты, не мае жалю і распачы.

Лёх, па якім ішла Элон, рэзка пайшоў угору. Ён то звужаўся, то пашыраўся. Муры яго, здавалася, пачыналі пакрывацца рознакаляровымі размытымі плямамі.

Потым яна ўбачыла маці.

— Дзе ты? — пыталася яна. — Трэба нарваць салаты.

— Можа, хто-небудзь палье аранжарэю? — пытаўся бацька.

За апошнія некалькі месяцаў, якія выдаліся надзвычай напружанымі, Элон змагла толькі некалькі разоў пазваніць дадому. Але яна ведала, што бацькі яе вельмі любяць і даруюць усё, таму яна ўсміхалася іх выявам і смела ішла далей. Хаця сэрцам яна адчувала, што Рок-нат выпрабуе яе, падбірае ключы. Пасля яна ўзгадала той дзень, калі пазнаёмілася з Ялам Днежам, яна ўзгадала яго грубую, нехлямяжую спробу прымусіць яе думаць і перажываць за яго ў час, калі ён пойдзе ў Рок-нат. «Божа, цяпер ён тут... І, напэўна, такі ж хмуры і самотны. Яму нашмат цяжэй, чым чацвёртаму. Уся лабараторыя хвалюецца за свайго стварэнца, спадзяецца. Прафесар да яго ставіцца як да ўнука... А сам Смоўж так і застаецца адвергнутым самотнікам. Як добра, што ў мяне ёсць свой родны дом...» Цяпер яна прабачала грубаму і страшнаму Смаўжу-аўтэнтыку. Прабачала нават пагрозы яе жыццю. «Мы ж самі парушылі і выкарысталі яго прыродныя правы».

Потым яна ўбачыла сваіх аднакласніц, якія няньчылі ружовашчокіх дзіцянят, вазілі іх па парках у рознакаляровых калясках, прасавалі мужчынскія штаны і кашулі, займаліся каханнем з мужамі, гатавалі ежу на сямейнае свята, пляткарылі з сяброўкамі пра сваіх знаёмых...

«Нічога, я яшчэ паспею», — думала яна, караскаючыся па стромкім шляху.

Электрамагнітныя віхры цалкам разладзілі навігацыйнае абсталяванне скафандра. А зрок запаўнялі прывіды з яе жыцця.

Яна дасягнула вяршыні пад'ёма, цяпер лёх, пятляючы, ішоў уніз.

Бліснулі акулярны Фліна. Заолаг-эксперыментатар быў здзіўлены, валасы стаялі шчэціцу... «Прабач, я не магла цябе кахаць...» З-за спіны Фліна выпаўзалі жабы, чарвякі, выскоквалі кузуркі, а потым усю прастору запоўнілі ружовыя слімакі. Шырокім фронтам яны насоўваліся на Элон. Яна проста патанала ў іх колькасці. Бачыла сябе без скафандра, без адзення, слімакі сотнямі поўзалі па яе целе, падэшвачка іх адной нагі была мокрая, слізкая, яна скурай адчувала салодкую агіду...

Лёх стаў стромкі, каменная падлога, сцены былі вадкімі, яна, набіраючы хуткасць, нібыта з ледзяной горкі, паляцела долу...

* * *

Лейтэнант Тонан і два вайскоўцы беглі па тунелі, які вёў да ўвахода ў Рок-нат. На маніторах паста № 1 яны бачылі, як Рок-нат выкінуў чалавека ў пакамечаным скафандры. Перакульваючыся ў прасторы, быццам бы падкінутая марыянетка, чалавек праляцеў метраў пятнаццаць — дваццаць і ўпаў у сумёт сухога снегу.

На паверхні Керменды лейтэнант Тонан на хвіліну страціў арыентацыю. Снег і лёд асляплялі, прастора злівалася ў адну зіхоткую сферу. Аўтаматычна спрацавалі светлафільтры, і вочы вайскоўцаў паступова пачалі вылучаць дэталі краявіду. На аддаленым пагорку яны заўважылі слупкі пары, якія ішлі з-пад гарачага для наваколля скафандра, выкінутага з Рок-ната. Яны пабеглі найпрост. Але вайсковец, які ішоў першы, ледзь не праваліўся ў засыпаную снегам расколіну. Давялося рабіць крук. Яны разумелі, што ў скафандры могуць быць пашкоджанні, таму беглі на мяжы фізічных магчымасцей.

Гэта была Элон. Жывая. Усе пашкоджанні, што выглядалі як шнары, скафандр не здолеў закрыць пераборкамі, жудасны холад праз іх мог пранікнуць унутр. Аднак шлем быў цэлым і захоўваў герметычнасць, спраўна працавала ўстаноўка рэгенерацыі паветра. Вайскоўцы надзьмулі вялізны ратавальны кокан, паклалі ў яго Элон і пацягнулі назад, на базу.

Прытомнасць вярнулася да яе ў шпіталі. Яна амаль нічога не магла ўзгадаць, што адбылося пасля таго, як яна зайшла ў Рок-нат. Доктары адзначалі на яе целе шматлікія выцятасці, гематомы, левая рука была зламана, і сама яна вельмі схуднела, хаця ў Рок-наце па ўсіх падліках яна правяла няшмат часу. Ёй прапісалі пасцельны рэжым. Аднак яна магла сачыць за тым, што адбываецца на базе, праз інфасетку з найвышэйшым доступам, які быў дазволены яе пропускам.

Элон наведаў доктар Сторк. Прынёс садавіну, спачувальна хехекаў і сур'эзна раіў не аддаваць сябе цалкам працы, але знаходзіць час для сябе.

— Папраўляйся. А той запакаваны гадзіннік мы адкрыем, хе-хе.

Яна ў зашыфраваным выглядзе перадала прафесару Глосу на Зею, што адбылося, перад тым, як зайшла ў Рок-нат. Яго вельмі занепакоіла, што цяпер два чалавекі, двое, фактычна, блізнят, спрабуюць прайсці яго.

— Мы з прафесарам Журанам паспрабуем аблічыць прагнозы.

Генерал Партан падарыў ёй кветкі ў гаршку. Панаракаў за яе свавольства. Яна прызналася, што ў Рок-нат праніклі два чалавекі, і, можа быць, неабходна прыпаvoliць правядзенне аперацыі. Генерал папрасіў трымаць гэтую інфармацыю ў канфідэнцыяльнасці, аднак цвёрдым тонам адказаў:

— Калі з Рок-ната не будзе аніякіх звестак, не будзе аніякіх перамен, час «Х» мы пераносім не будзем...

Праз тыдзень — Элон была яшчэ ў шпіталі — Рок-нат выкінуў акрываўлены скафандр. Па тым, што на яго рукаве не было прастрэлу, яна здагадалася, чый гэта скафандр.

Насамрэч усім сваім юным сэрцам Элон адчувала жаль і смутак. Яна спачувала і думала пра Смаўжа-аўтэнтыха, бо прабачыла яму, аднак яна ведала, што ў яго, нягледзячы на ўсю самаўпэўненасць, не было аніякіх шанцаў. Гэта быў прадказальны сумны вынік.

Прафесар Глос і прафесар Журан прасілі яе дастаць дадзеныя падрабязнага агляду скафандра і ўсіх экспертыз, але яна не змагла гэтага зрабіць. Вайсковыя засакрэцілі іх, яе допуску не ставала, а генерал Партан не жадаў яе прымаць.

Набліжаўся час поўнай эвакуацыі. Элон з гіпсам на левай руцэ — дактары вырашылі не паскараць працэс зрошчвання костак, абраўшы натуральны шлях для яе

маладога арганізма — працавала ў лабараторыі, дакладней, збірала яе, пакідаючы толькі абсталяванне для збору аналізаў на біялагічную актыўнасць вакол Рок-ната перад самым адлётам. Доктар Сторк і дзве шчабятлівыя яго асістэнткі, што дапамагалі ёй у падрыхтоўцы да эвакуацыі, раздражнялі яе сваім адмыслова-ашчадным і салодка-чулым да яе стаўленнем. Яна часта замыкалася ў сваім адсеку, доўга азірала з усіх бакоў Рок-нат і чакала, з трапятаннем чакала якіх-небудзь перамен. Але аднастайны пейзаж паверхні скалы, падобнай да агромністага арэха, з кожным днём прыносіў ёй большую трывогу.

За дзень да пачатку поўнай эвакуацыі Рок-нат выкінуў другі скафандр. У ім таксама былі сляды крыві. Адно рукаво, вышэй локця, было прапалена стрэлам бластэра.

Цяпер напраўлены ядзерны выбух быў непазбежны...

* * *

«Адпусці яе. Чуеш?! Адпусці!» — у думках прасіў Смоўж IV. Ён агледзеў падлогу, дзе нядаўна была расколiна. Ані следу трэшчыны, дзве глыбы шчыльна сышліся, толькі абрываек відэакабеля, што тырчаў з амаль роўнай падлогі, сведчыў пра нядаўняе здарэнне. Рок-нат, як і прадказвала Элон, іх разлучыў.

Смоўж IV асцярожна пайшоў цёмнай галерэяй у глыбiню скалы-арэха. Але ён адчуваў, што ідзе наканаваным уласна яму шляхам. І ён перадаверыў свой лёс гэтаму адчуванню, нават не стаў даставаць з футарала зброю.

На ростанях, дзе галерэя разгалiноўвалася, каля левага прахону стаяў пелікан. Ён махаў дзюбай, запрашаў.

— Здароў, Кікі.

Смоўж IV ведаў — гэтым шляхам ён не пойдзе, бо ўзнікла перакананне, што там, куды яго запрашае пелікан, ён калiсьці ўжо быў і што гэты кірунак, які Смоўж IV сам сабе акрэсліў, — кірунак замкнёнага вяртання.

Ён павярнуў направа. Вострыя сталактыты, нібыта зубы вялікай акулы, блiснулі над ім. Ён прабег пад імі і выйшаў на скалісты выступ. Перад ім адкрылася вялікая падземная зала і на ўзроўні выступа ўзнімаўся ланцуг падземных горных вяршынь. Пяшчотна-ружовым святлом зарэў далягляд.

Ён пайшоў па вяршынях.

На плоскай, зрэзанай гары перад ім узнік, нібы вырас з зямлі, чорны рыцар.

Смоўж IV адчуў, як яго скафандр пераўтварыўся ў жоўта-чорныя — золата й жалеза — рыцарскія латы. Ён дастаў з похваў, што віселі за спінай на скураным пасе, меч.

Гэта быў прыгожы двубой! З кожным новым размахам мяча Смоўж IV адчуваў, што ўсё лепей і ўпэўненей фяхтуе, быццам яму вяртаюцца забытыя навукі і веды. І ўсё ж такі ён прапусціў удар — лязо ворага рассекла латы на сцягне і паласнула па цягліцах.

З вуснаў Архатора вырваўся пераможны крык. Але Смоўж IV прадчуваў, што той уздыме рукі, стане безабаронным, рэзкім выпадом хацеў быў ударыць у сэрца, аднак узяў лязо вышэй і працяў шыю ворага, дакладна ў чорны з-за адмысловай трохкутнай татуіроўкі кадык. Меч прайшоў праз яго, як праз цемру, не робячы Архатору аніякай шкоды, але крык, той заўчасны, падобны на рык драпежніка крык пераўтварыўся ў хрып, а потым абарваўся. Дакладней, гукавыя хвалі гэтага крыку адбіліся ад унутранай паверхні Рок-ната, вярнуліся назад і праз меч Смаўжа IV хлынулі зноў у горла Архатора. У гэта імгненне меч Смаўжа IV затрапятаў, трапіўшы ў

моцны рэзананс, і нібыта завяз у шыі ворага. Смоўж IV з моцай пацягнуў зброю на сябе, але лязо намёртва засела ў горле Архатора. Той задрыжаў усім целам, выпусціў з рук свой меч і, разрываючыся, растрэскаючыся на акраўкі і аскепкі, пасыпаўся ў пропадню. За ім тонкім шэрым струменем паляцелі жалезныя дробкі — усё, што сталася са зброяй Смаўжа IV.

Сам Смоўж IV некаторы час стаяў ашаломлены. Глядзеў на жалезную пальчатку, з якой праз пальцы цёк металічны пыл, у які пад уздзеяннем сіл рэзанансу пераўтварылася дзяржальна яго мяча. Потым ён, каб не быць у чужой краіне безабаронным, падняў меч валадара цемры. Лязо зіхцела цёмна-жоўтымі, як вочы тыгра, святлінамі. І чым бліжэй гэты меч быў да зямлі, тым мацней ён пачынаў свяціцца, нібыта зямля Рок-ната налівала яго сваёй моцай.

Смоўж IV, спачатку трохі кульгаючы, а потым, як боль праходзіў, усё больш упэўнена крочыў па горным хрыбце. Латы раз-пораз палымнелі ад святла далягляду. На іх ззяла дзевяціканцовая зорка — сімвал Гарлюса, сонца сістэмы. Латы, лёгкія і зручныя, аддалена захоўвалі абрысы і малюнак скафандра.

Ён кіраваў на ружовы далягляд.

На адной з вяршынь туліліся чорныя мярзотныя, падобныя да людзей, але з ікластымі зубамі і вострымі калматымі вушамі, істоты. Іх было некалькі дзсяткаў, яны сядзелі, прыціснуўшыся спінай адно да аднаго, і дрыжэлі. У руках самых моцных і страшных былі бліскучыя молаты, на канцы дзяржальна было, як у дзіды, зырклівае, нібыта зробленае з дыяманта, вастрыё.

Абысці гэту вяршыню, з-за абсыпаных грудоў камення, было немагчыма.

— Гэй, расступіся! — гучна прамовіў Смоўж IV, узняўшы меч Архатора.

Істоты ўсе адначасова глянулі, але не на чалавека, а на яго зброю. Праз хвілю адзін, самы вялікі і агідны з гэтых чалавекападобных стварэнняў, падняў свой найвялікшы молат, прыставіў вастрыём дзяржальна да скалы, іншыя, хто таксама мелі бліскучыя малаткі, пачалі хутка-хутка біць па ім. Скала трэснула, істоты працягвалі калаціць па краях — пашыралі яе. Па падземнай прасторы разнеслася неймаверная траскатня, расколіна раздалася і ўсе стварэнні па чарзе, адна за адной, нібыта былі мяккія, пластылінавыя, уціснуліся ў яе. Яны, напалоханыя, з уздыбленай рэдкай поўсцю на хрыбце, імкліва хаваліся ад яго ў нетрах гары.

Смоўж IV ступіў на пустую ўжо, пакалечаную шырокай трэшчынай вяршыню.

Горны ланцуг вёў да стромкай скалы, якая, падобна да прыроднай стэлы, імкнулася ў вышыню. Там, на самай вышыні, скаліўся зубчастымі сценамі белы замак.

Смоўж IV ведаў — гэта мэта яго падарожжа.

Пад падножжам замкавай скалы ён, не без жалю, скінуў з сябе латы, пакінуў толькі меч, у похвах на спіне. Ён мог на адных толькі пальцах рук вісець і падцягвацца — навывікі выбітнага альпініста і спелеолага.

А перад тым Смоўж IV некалькі разоў абышоў скалу, распрацоўваючы маршрут узыходжання, адзначаў для сябе месцы адпачынку.

Узыходжанне было фантастычным. На фоне ружовага далягляду — мускулістае, натрэніраванае цела, налітыя жылы, упэўненыя рухі. Вышыня ўверсе, вышыня ўнізе...

Ён дасягнуў выступа, дзе далей, угору, ішла не прыродная скала, а штучныя муры, якія па перыметры ўтваралі вялікі замкнуты трохкутнік.

Але яны, нібыта выцесаныя з цэльнага мармуру, былі цалкам непрыступныя і гладкія, без аніводнай кладкі. Таксама не было ў іх ні ўвахода, ні акна. Толькі тры вежы і зубцы сцен, белыя, як айсбергі, узвышаліся высока над галавой.

Заставалася толькі выбіваць мячом у гэтых мурах выемкі для ног і рук. Мармур быў звыштрывалы і амаль не падаваўся. А калі Смоўж IV, цалкам змучаны ад

аднастайнай працы, адпачываў, з распаччу заўважыў, як зроблены ім шнар у мармуры, нібыта ранка на белым целе, пачынае паступова зацягвацца. Каб зрабіць новую выемку для нагі ці рукі, трэба было працаваць у яшчэ большым тэмпе...

Ад першых жа ўдараў Смаўжа IV, што глухім стогнам прайшлі па мурах замка, навастрыў вушы, раскрыў вочы, узняў галаву і паглядзеў у бок, адкуль ішоў гук, крылаты гепард — вартаўнік адной з вежаў. Тое самае ў той жа час паўтарылі яшчэ дзве такія ж самыя істоты, якія дагэтуль мірна спалі ў іншых вежах.

Першы крылаты гепард узляцеў над вежай і, выпусціўшы кіпцюры, стрымгалоў апусціўся на Смаўжа IV. Скура драпежніка блішчэла ад нябеснага святла — яе пакрывала падобная да металічнай луска. Вострыя, як адточаныя лёзы, кіпцюры драпежніка прарвалі кашулю Смаўжа IV і пакінулі неглыбокія, бо той паспеў ухіліцца, разоры шнараў на яго спіне. Уздоўж шнараў выступілі кропелькі крыві. Смоўж IV, бачачы адлюстраванне крылатай коткі ў адпаліраваным муры замка, нават не азірнуўся, працягваў біць мячом па сценцы. Крылаты гепард зрабіў кола ў паветры і зноўку напаў на чалавека. Аднак гэтым разам Смоўж IV чакаў атакі і, рэзка развярнуўшыся, адсек мячом адно гепардава крыло. Вялікая котка рынулася ў бездань.

Тут жа на чалавека напала другая. Яна шыпела, спрабуючы ўдарыць кіпцюрыстай лапай. Яе крылы аглушальна плёскалі ў паветры. Яна выскальвалася, зыркім полымем успыхвалі вогненна-жоўтыя вочы, а пасяродку кожнага, як трэшчына, чарнела палоска зрэнкі. Смоўж IV ухіляўся. Лятучая котка кінулася на яго, амаль абняла масіўнымі лапамі, імкнучыся ўсадзіць іклы ў яго шыю. Тады ж меч Смаўжа IV са скрыгам прарваўся праз ахоўную луску на бруху крылатага гепарда. Котка абмякла і пацягнула чалавека ў бездань. Кіпцюры мёртвага звера вострымі крукамі зачэпіліся за яго плечы. Моцнымі размахамі чароўнага мяча ён здолеў адсекчы гепардавы лапы. Яны, чырвона-чорныя ад крыві, упалі на скальны выступ, а сам драпежнік ценем знік у пропадні.

Смоўж IV толькі адышоў ад краю скальнага выступа — ужо трэці крылаты гепард краўся за ім, нібыта котка, што бачыла перад сабою мыш — і ў тое імгненне, калі драпежнік кінуўся на яго, ён сам падскочыў у паветры і, зрабіўшы пераварот, апусціўся яму на шыю.

Крылаты гепард з чалавекам на спіне ўзнёсся ў паветра. Ён зрабіў некалькі колаў над замкам. Вецер біў у твар Смаўжу IV, далёка ўнізе кружлялі ў зачараваным карагодзе горныя вяршыні — ён некалькі разоў ледзь не саслізнуў з гепардавай лускі. Адной рукой трымаўся за поўсць, што праступала на загрыўку звера, а ў другой трымаў напегатове меч. Чалавек чакаў і вылічваў. Вось гепард імчыць над зубцамі сцяны, вось над галоўнай, што знаходзілася ў цэнтры трохкутнага замка, вежай...

Меч па самае цаўё ўвайшоў пад левую лапатку гепарда. Крылы яго адразу абвіслі, і мёртвы драпежнік абрынуўся на зубцы галоўнай вежы...

Падзенне не было лёгкім. Ад удару аб вежу, які збольшага прыйшоўся на мёртвага звера, Смаўжа IV адкінула на мармуровую пляцоўку, дзе ён страціў прытомнасць.

* * *

На Травяністай даліне ля падножжа Шурпатах гор схліснуліся два войскі, як дзве хвалі — чорная і чырвоная. І чорная хваля, наляцеўшы на чырвоную, адкаціла назад, ударылася аб горы і рассыпалася на брудныя пырскі...

Мечнік і два гмуны — так называўся народ пладароднай даліны — Дэран і Клеба павярнулі ў вузкую расколіну. Бітва закончылася, гвіблы — так называлі

жыхароў падгор'я, — тоўпячыся і топчучы сваіх жа, уцякалі ў скальныя прахоны. Пераможцы забіралі ў забітых ворагаў дыяментавыя молаты і рушылі ў пагоню за ўцекачамі ўглыб гор.

Такую ж зброю ўзялі сабе Дэран і Клеба — абодва адважныя прадстаўнікі свайго племені, таўставаценькія, у сінях безрукаўках, на якіх было з дзесятак кішэняў, дзе захоўваліся ў асноўным зёлкі і адмысловыя прыправы для страў на розныя жыццёвыя выпадкі, над безрукаўкамі віселі металічныя пласцінкі лат — прыкмета ваеннага часу; абодва з рудымі бародкамі, з востраканечнымі чырвонымі капелюшамі на галовах. Яны ростам ледзьве даставалі да пляча Мечніка, але, жылістыя і лоўкія, не саступалі яму ў фізічнай моцы.

У цёмным лёху трафейныя молаты гвіблаў зыялі белым агнём і асвятлялі шлях. Меч жа Мечніка ў цемры зіхцеў, нібыта смалаяная паходня, фіялетавым полымем.

Пажылы Клеба ішоў першым, за ім Мечнік, а апошнім — малады Дэран. Такі парадак быў разумны, бо маладыя ногі Дэрана не давалі яму адстаць і ён мог абараніць падарожных з тылу. Гвіблы — сутулыя, даўгарукія, апранутыя ў шкурныя накідкі з касцяной кальчугай, мелі зморшчаныя твары са сплюснутымі насамі, чым нагадвалі вялікагаловых дзікоў. Падабенства дапаўнялі рэдкая поўсьць на спіне і крывыя зубы. Яны — жыхары падземелля, таму натуральна, што нашмат хутчэй перасоўваліся ў лёхах і расколінах гор, чым гмуны. Адступаючы ва ўсе бакі гары пасля бітвы, яны маглі ў любую хвілю нагнаць Мечніка і яго спадарожнікаў.

Аднойчы так і адбылося. Больш за дзесятак гвіблаў рухаліся паралельнай галерэяй падземелля, яны ўлавілі сваімі чуйнымі вушамі ворагаў і пэўны час за імі сачылі. Неўзабаве гвіблы зразумелі, што тых усяго толькі трое і, калі галерэі скрыжаваліся, рынулі ў атаку. Мечнік і яго спадарожнікі заўсёды былі нападатове, таму вельмі асцярожна падыходзілі да ўсіх падземных ростаняў. Ubачыўшы цені атакуючых гвіблаў, Дэран адкінуў молат, выхапіў з-за спіны баявую сякеру і адным размахам назаўсёды спыніў дваіх. Падаспеў Мечнік. Фіялетавае водбліск ад яго мяча высветліў ікластыя, скажоныя гневам і страхам мысы гвіблаў. Яны адхінуліся назад. Падобную зброю народы Рок-ната бачылі толькі ў Архатора і забітага ім легендарнага абаронца гмунаў Эргода. Меч лёгка прабіваў шлемы, кальчугу, шчыты гвіблаў. Некаторыя гвіблы шапталіся: «Эргод паўстаў з мёртвых!» Калі гэта вестка разышлася сярод іх народа, яны паслалі ганцоў да Архатора па дапамогу. Але ніхто з таго атрада яшчэ не вярнуўся.

Гвіблы страшэнна выскаляліся, рыкалі, махалі сваімі молатамі. Галерэя была вузкая, толькі чацвёрта з першага шэрага маглі несці пагрозу для траіх падарожных. Тады ваяры падземелля, якія былі ў апошніх шэрагах, пачалі дзяўбаць скалу, робячы абыходны лёх. Пад іх чароўнымі малаткамі лёх, нібыта скала была са шчыльнага пяску, хутка павялічваўся. Клеба разгадаў гэты манеўр. Пакуль Дэран і Мечнік адбіваліся ад пярэдніх, ён адкінуў молат, дастаў сваю сякеру і, прытаіўшыся, чакаў, калі са сценкі ўзнікнуць злавесныя мысы гвіблаў.

Яго сякера рассекла шлем першага, хто з'явіўся са скальнай пароды. І болей гэтым разам яму не давялося яе ўзнімаць. Мечнік і Дэран прымусілі гвіблаў, што атакавалі ў першых шэрагах, кінуцца ва ўцёкі. А тыя ваяры падземелля, якія зайшлі ў бакавы лёх, проста збаяліся высоўвацца.

Пасля гэтай адносна кароткай сутычкі трое падарожных хутка рушылі далей.

Мечнік, Клеба і Дэран, тры адважныя добраахвотнікі, вызваліся выканаць просьбу князя Монра — адшукаць «цэнтр вайны», той вайны, што разгаралася на берагах Цэнтраземнага, таму ім не варта было ўступаць у баі з атрадамі гвіблаў, лепей таемна іх абыходзіць.

Неўзабаве падарожныя выйшлі ў шырокую падземную залу.

Клеба ўважліва агледзеў пагаслы агмень і месца начлегу падземных жыхароў — вырытыя ў падлозе яміны.

— Тут нядаўна было каля сарака гвіблаў. Яны адпачывалі і елі захопленых у нашых вяскоўцаў коз.

Там-сям у святле дыяментавага молата былі відаць пасмы поўсці. Гвіблы ў сне часаліся аб камяні.

— Яны адчувалі трывогу, — прамовіў Клеба.

— Мо зробім прывал? — сказаў Дэран. — Пара ўжо падсілкавацца.

— Трэба як мага хутчэй адысці ад месца бітвы, каб зноў не напаткаць рэшткі падземнага войска, — адказаў Мечнік.

— Табе не агідна есці ў такім смуродзе? — скрывіўся Клеба.

Яны хуткай хадою пайшлі далей.

— Вы як хочаце, а я ўжо галодны, — Дэран дастаў са свайго меха вяленае мяса, пасыпаў яго памолатымі зёлкамі бадзёрасці і ўвесь час на хаду жаваў...

— Скальняы козы — гэта не лугавыя баранчыкі, мяккія, з ружовым мясцам... — салодка ўсміхаючыся, прамармытаў ён скрозь зубы. — Затое вельмі сытна. Для стомленага чалавека — вельмі дарэчы... Праўда, скальных коз, як гэтыя нечысці выпаўзлі з гор, становіцца ўсё меней і меней...

Па кавалку мяса, абсыпанага тымі ж зёлкамі, з'елі Клеба і Мечнік.

Гэта дало моцы прыкладна на дзень.

* * *

На развілках і ростанях Клеба даставаў са скураной торбы пергаментную карту і звяраўся з чырвонымі стрэлкамі, нанесенымі на ёй.

— Зараз будзе грушападобны грот — якраз палова нашага шляху, — сказаў Клеба. — Пасля яго нам трэба будзе ісці наўгад — трымаючыся кірунку на поўнач.

— Далей гмуны яшчэ не заходзілі, — пацвердзіў Дэран. — Кажуць, што гэты грот — ліхое месца.

Яны выйшлі на бераг падземнага круглага азярка.

На іншым беразе ў каменнай нішы ляжаў чорны валун. Абрысы берагоў возера, якія плаўна пераходзілі ў гэтую нішу, утваралі сілуэт вялікай грушы.

— Гэта той грот, — напружана сказаў Дэран.

— Вось тут, напэўна, і адпачнём, — сказаў Мечнік. — І, можа быць, — працягнуў ён, трохі падумаўшы, — нам спатрэбіцца захапіць правадніка.

Над чорным валуном былі відавочна адмыслова пабеленыя муры. Святло молатаў, якія трымалі гмуны, выхапіла з цемры груба прамалаяваныя чырвонай фарбай малюнкi — постаці звязаных людзей, — а іншыя пахілыя фігуркі танчылi вакол iх з занесенымі над галавой малаткамі.

У водах возера зіхцелі белым, нібыта мармуровыя гладышы, чарапы і абшкрэбаныя вострымі камянямі косткі людзей.

— Ідзем адсюль! — злосна прамовіў Дэран. — Гвіблы забіраюць нашу жывёлу, а калі яе ім не стае, забіраюць з сабой нашых пасялян.

— Што гэта? — спытаў Мечнік — ён ніколі не бачыў ні такіх злавесных фрэсак, ні такой колькасці рэшткаў.

— Гэта месца ахвяраў... Яны былі тут нядаўна, — сказаў Клеба. — Відаць, той жа самы атрад, — ён у свеце молата разглядаў месца нядаўняй стаянкі гвіблаў.

— Адпачнём проста ў галерэі! — сказаў Мечнік.

Лёх, які ішоў ад грушападобнага грота, рэзка пайшоў угору.

Праз трыццаць-сорак крокаў пад'ём стаў настолькі стромкі, што зняможаныя падарожныя не маглі ўжо ісці. Дэран ледзьве перастаўляў свае масіўныя ногі, абспіраўся, як кульгавец, на молат.

— Прывал, — сказаў Клеба.

— Прывал, — пагадзіўся Мечнік.

Дэран моўчкі апусціўся на зямлю. Праз хвілю ён ужо спаў.

— Пэўна, атрад гвіблаў ідзе тым жа кірункам, што і мы, — сказаў Клеба.

— Спадзяюся, мэты падарожжа іншыя.

Мечнік абапёрся на камень, задрамаў. Аднак спаў нядоўга.

— Уставайце! Уставайце! — закрычаў Клеба і пачаў трэсці вельмі соннага Дэрана.

Мечнік, адкрыўшы вочы, адразу праверыў похвы. Меч быў на месцы.

— Гара гудзе, — сказаў Клеба.

— Колькі мы спалі?

— Гадзіны дзве.

— Мала, далёка не пройдзем... Трэба хаця б яшчэ дзве гадзіны, — прамовіў

Дэран. — Ён ледзьве ўзняў на ногі сваё квадратнае цела.

— Выкараскаемся з падземляў, тады адпачнём на адкрытым паветры, — Клеба прыклаў вуха да сценкі галерэі.

— Хутчэй адсюль. Там, над намі, штосьці адбываецца!

Яны кінуліся ўверх па схіле, тут жа за імі абвалілася столь і цалкам перакрыла лёх.

Штомоцы трое падарожных беглі ўгору, а на іх зверху стрымгалоў нёсся дзесятак гвіблаў. Тыя збілі з ног гмунаў, і ўсе адзінай масай пакаціліся ўніз. Гара над імі распаролася, на галовы і гвіблам, і падарожным яшчэ пасыпаліся гвіблы.

Расколіна, што на вачах утваралася ў гары, ішла глыбока ў дол, а яе, падаючы зверху, як рой вялікай жамыры, адразу запаўнялі гвіблы. У самым віры іх, шчыльна заціснутыя слізкімі і смуроднымі цэламі, боўталіся і ляцелі ўніз Клеба, Дэран і Мечнік.

Яны ўпалі ў даволі вялізную падземную залу. Ва ўсе напрамкі ад яе адыходзілі вялікія і маленькія пячорныя галерэі. Гвіблы, якія змаглі ўзняцца на ногі пасля падзення, разбягаліся, лезучы, хто куды, у гэтыя лёхі. У іх рыклівых словах чуліся два імя: «Ар-р-р-р-хатор-р-р і Эр-р-р-годр-р-р». А калі яны азіраліся і бачылі перад сабой Мечніка, больш гучна выкрыквалі апошняе імя.

Мечнік выхапіў з похваў сваю зброю:

— Лавіце іх. Злавіце хоць аднаго мярзотніка!

Невялікага росту гвібл азірнуўся. Ён глянуў на меч, які ўзнёс Мечнік.

— Іншы! — завішчаў гвібл.

Але астатнія падземныя ваяры не чулі яго, уцякалі, ратаваліся.

Клеба і Дэран абступілі гвібла, схапілі за рукі. На скуры падземнага жыхара выступіў густы пот, поўсць стала вільготнай, яго рукі выслізнулі, ён ужо наважыўся ўцякаць у суседні лёх, але фіялетавае лязо Мечнікавай зброі спыніла яго.

Гвібл злосна глянуў у твар чалавеку і штосьці прарыкаў на сваёй гаворцы.

— Рукі! — крыкнуў яму Дэран і паказаў вярочную пятлю.

Гвібл скарыўся, ён тросся ўсім сваім лядачым цэлам.

Падарожныя спешна пакідалі залу, дзе засталіся ляжаць некалькі гвіблаў, затапаных натоўпам сваіх жа родзічаў. На вярочцы, што звязвала запясці, Дэран цягнуў маларослага падземнага жыхара.

— Як цябе завуць? — спытаў Мечнік у гвібла.

— Крумаррг.
 — Раскажы нам, што здарылася наверху?
 — Эрргоддр зноў паўстаў і забіў Аррхаторра. Мы думалі, што Эрргоддр — гэта ты, а ты не Эрргоддр, там на вышыні Эрргоддр.
 — Архатор мёртвы? — перапытаў Мечнік.
 — Хіба? — здзівіліся Дэран і Клеба.
 — Так, працяты мячом Эрргодра, ён па кавалках асыпаўся ў Цэнтрраземнае морра... Бяда прыйшла на гвіблаў, — у вачах Крумарга адлюстроўвалася белае святло гвіблаўскіх молатаў, яго зялёныя зрэнкі нібыта трымцелі ад страху. — Ай-ай-ай, адно патаемныя спрраты захаваюць некаторых з нас. Астатнія стануць прахам горр...
 — Ты насамрэч бачыў Эргода? — спытаў Клеба.
 — Белы ффэрлн забіў Чорнага ффэрлна і забрраў жоўты меч... Я сам бачыў, як свеціцца ў рруках Эрргодра жоўты меч...
 Знячэўку Крумарг заспяваў:

*Жылі Тхог і Твани,
 Меў кожны свой народ:
 Гвіблы й Архатор,
 Гмуны і Эргод...*

— Ціха, — сказаў Дэран і пагразіў сякерай, — ты ж ведаеш канец гэтай старажытнай песні, — ён узняў вочы да пячорнай столі, набраў у лёгкія паветра і нечакана прыгожым барытонам зацягнуў:

*Не будзе больш параз —
 Герой ідзе й Герой!
 Настане годны час...*

— Адна перамога на Пладароднай даліне, якую нам прынёс Мечнік і князь Монра, — прамовіў Клеба, — у нас ужо ёсць.
 — Гэты канец песні вы прыдумалі нядаўна, каб вашыя баязлівыя ваярры не ўцякалі перад намі!
 — Маўчы! — яго за плечы трос раззлаваны Дэран. — Гэтую песню нашыя мудрацы падслухалі ў лістоце векавечных дрэваў!
 — Колькі б у вас ні было герояў — два, як у песні, ці болей, — Тхога ніхто не пераможа!
 — Якраз мы ідзем да Тхога, — сказаў Клеба.
 — Адпусціце мяне, — узмаліўся Крумарг, — мне не можна...
 — Адпусцім, калі ты правядзеш нас да яго замка, — адказаў яму Мечнік.

* * *

Некалькі дзён Мечнік, Клеба і Дэран з палонным гвіблам блукалі па падземных лабірынтах. Адночы натрапілі на невялікае паселішча падземнікаў. Усе жыхары спалі непрабудным сном.

— Не прабіце ім ліха, — прасіў Крумарг.
 Але Дэран ужо ўздумаў абрушыць на іх сценкі гары, каб ніколі гэтая зграя не прагнулася і не прыносіла няшчасцяў працавітым гмунам.
 — Стой, — спыніў яго Мечнік, — нам трэба рабіць сваё.
 — Напэўна, Эргод зараз збірае войска для экспедыцыі ўглыб гор, цяпер жа самы час, калі на паверхні гвіблы разбітыя, — сказаў Клеба. — Наш князь Монра — разумны і смелы ваяр, ён падкажа яму, што рабіць.

— Эргодрра ап'яніла перрамога над Аррхаторрам. Мы бачылі, што ён найпррост, надгоррным шляхам, кірраваўся да замка Тхога. Адзін. Даррэмна. Чарры Тхога наймацнейшыя...

— Аднак Тхог не здолеў ні вам, ні Архатору дапамагчы, — прамовіў стары Клеба.

— Ваш Белы ффэрлн ужо тррэці прраз паўстае з Цэнтрраземнага морра, тррэці раз выходзіць на бітву, і Аррхаторр прраз некалькі сонных цыклаў таксама можа паўстаць, — адказаў яму гвібл.

— З даўніх часоў мы ведаем, што Цэнтраземнае мора будзе прысылаць нам фэлнаў, абаронцаў народа, — сказаў Клеба. — Вось і Мечнік цяпер з намі...

— А пра тое, што з Цэнтраземнага мора будуць паўставаць фэлны гвіблаў, ніхто ніколі не чуў, — дадаў Дэран.

— Мы ў гэта веррым, — падкрэслена расцягваючы словы, прамовіў Крумарг. — Архаторра нельга да канца забіць...

— Падымайся, — рэзка перапыніў яго Мечнік, — і ты таксама, — ён звярнуўся да Дэрана. — Пара ісці.

Малады гмун рашуча падняў молат і скіраваў у лёх. Астатнія пайшлі за ім.

Праз дзень Крумарг прывёў іх у тупіковую галерэю.

— Тут, за гэтай сценкай, будзе замак Тхога, — паказаў звязанымі рукамі Крумарг.

— Штосьці я не бачу аніякай розніцы, — сказаў Дэран. — Звычайная гара.

— Тррэба тррошкі прракапаць, — растлумачыў Крумарг.

— Развяжы яго, — папрасіў Мечнік.

— Вы майстры па такой працы, — сказаў Клеба. Працягнуў Крумаргу свой гвіблаўскі молат.

— Мы ніколі не смелі капаць у той бок, — узмаліўся той.

— А цяпер прыйшла пара паспрабаваць, — Крумарга напаткаў сталёвы позірк Мечніка.

— Дай і твой, — Крумарг звярнуўся да Дэрана.

Ён уставіў адзін молат вострым дзяржальнам у зямлю, другім пачаў біць зверху. Молаты ў яго руках асляпляльна засвяціліся. Гвібл вельмі ціха нешта замармытаў. У гары атрымалася расколіна.

— Дапамагай, — ён даў свой молат Дэрану, а сам узяў камень і пачаў ім біць па тым молаце, які тырчаў у расколіне скалы.

Горная парода пад уздзеяннем невядомай сілы разыходзілася, нібыта расплаўлялася, але плаўленне было халодным. Так ці інакш, гвіблы валодалі магічным майстэрствам, бо ў Дэрана, як ён ні стараўся, нічога самастойна не выходзіла, дакладней, неяк атрымлівалася рассунуць краі створанага прахону толькі тады, калі яго ўдары супадалі з рытмам дзіўнага мармытання Крумарга.

Лёх, які вырабляў гвібл, даволі хутка пасоўваўся наперад.

За спінай працуючага Крумарга стаяў з аголенай сякерай — чаго б там ні выйшла — Клеба. Мечнік таксама дастаў з похваў свой доўгі фіялетава клінок.

Дзейства, якое дэманстраваў гвібл, заварожвала. Схіленая мокрая спіна блішчэла ад поту, рукі, напружаныя, спрытна ўзмахвалі молатам. Здавалася, гвібл не мае стомы ад такой працы.

Прайшло некалькі гадзін, і Крумарг у жаху адскочыў. Молат выпаў з яго рук.

— Вось ён! Коррань замка!

Белы мур ішоў уверх і ў дол. Бясконца, у самыя глыбокія нетры.

— Нам трэба прабіць яго! — рашучасць Мечніка не дала гвіблу магчымасці запырэчыць.

Ён зноў узяў молат у Дэрана.

На гэты раз так лёгка і прыгожа не атрымалася. Молат адскочыў, зрабіўшы ў белым муры невялікую выемку. Рукі Крумарга задрыжалі — ці ад нечаканай стомы, ці ад страху.

— Давай яшчэ!

Яны бачылі, як на вачах шнар, нанесены замкаваму муру, зарастае новым белым каменем.

Гвібл з шалёнай сілай наносіў удары молатам па молату. Тупы бразгат далёка разносіўся па падземных галерэях. Абудзіў не адно паселішча гвіблаў і не адну зграю кажаноў.

Дзяржальна молата пад ударамі пранікла на даўжыню далоні. Там, за белым мурам, быў слой ружовага мармуру. І як толькі вастрыё дзяржальна молата дакранулася да ружовага слоя, раздаўся выбух, вылецеў сноп агню. Лёх, які пракапаў Кумарг, стрэліў усімі чатырма падарожнікамі, як з гарматы...

У тую хвіліну яшчэ больш паселішчаў гвіблаў абудзілася, яшчэ больш зграяў кажаноў вылецела з пяхор. І абуджаныя галодныя гвіблы ў падземных залах пачалі збірацца ў моцнае войска.

Блізіўся час рашучай бітвы.

Ужо авангард гмунаў сустрэўся з перадавымі атрадамі гвіблаў, ужо першыя выведнікі данеслі князю Монру, што падземных ваяроў дадалося, ужо гмуны адступілі, каб на адкрытай мясцовасці сустрэць ворага. Але ніколі яшчэ столькі падземнікаў адначасова не прачыналася, ніколі столькі галодных, раз'юшаных ваяроў падземелля не збіралася для нападу на мірных пасялян.

Мечнік прайшоў у прытомнасць і тут жа заўважыў узнесены над сабою бліскучы молат. Пазасвядомая сіла зберагла яго, ён паспеў перакуліцца. Молат гвібла выбіў даволі вялікую яміну ў падлозе падземнай галерэі. Мечнік, пнуўшы нагой у живот Крумарга, ускочыў на ногі, дастаючы з похваў меч.

— Усё, не трэба, — заскуголіў гвібл.

Падняліся гмуны. У Дэрана была лёгкая кантузія, а ў Клеба быццам бы ўсё абышлося.

— Капай уздоўж мура, выходзім на паверхню, — загадаў Мечнік.

* * *

Смоўж IV не ведаў, колькі ён праляжаў, — гадзіну, дзве, дзень, тры дні, пяць, а можа, тыдзень. Мёртвага гепарда на зубцах вежы не было. Можа, вецер, які шалеў над вежай, скінуў яго долу. А сляды падзення змыў дождж. Смоўж IV бачыў далёка ўнізе мора, бачыў, як над ім збіраюцца аблогі. Цяпер жа ён адчуваў слабасць, але лёс спрыяў яму, ён застаўся жывы, мэта блізка.

Прыступкі бясконцымі квадратамі збягалі долу. Смоўж IV, з мячом у руцэ, спускаўся асцярожнымі крокамі. На ўзроўні, ніжэйшым за ўзровень зямлі, была арка, ружовае паветра вісела ў яе перыметры. Смоўж IV ступіў у арку. Спачатку ружовае паветра зрабілася вязкім, спыніла ўсе яго рухі, а пасля растала. Смоўж IV трапіў у залу — вялікую сферу, нібыта зробленую з крышталю, залітую белым матавым святлом.

— Ты прайшоў?!

Перад ім стаяла Элон — у белае сукенцы, такой жа самай, як пры першым спатканні са Смаўжом.

— Ты?! Як?

Яны падышлі адно да аднаго і па-прыяцельску абняліся.

— Ты змог, — казалася яна, — я ведала, што ты гэта зробіш!

Ён бачыў яе захопленыя, радасныя вочы, яе прывабны твар. Ён адчуваў яе далоні на сваіх плячах. Ён сам, ужо з пяшчотнай моцай, абняў яе, было прыемна адчуваць яе стрункую паставу.

Святло сферы з вельмі малым інтэрвалам замігцела, уся зала пачала абарочвацца вакол цэнтра, дзе яны стаялі.

Калі рух абарачэння павялічваўся, іх адкінула да крышталёвай сценкі. У гэты момант цела дзяўчыны пачало ўтанчацца, быццам пераўтваралася ў белую змяю, абвівала яго, моцна сціскала.

Потым сферычная зала перастала абарочвацца, зноў мерна зазьяла белае святло. Смоўж IV быў, нібыта ў кокане шаўкапрада, абвіты тонкай трубкаю, зробленай з невядомага матэрыялу. Сам кокан знаходзіўся ў шкляной капсуле. Скурай ён адчуваў, што на трубцы былі шматлікія тонкія іголачкі, якія небалюча праціналі амаль усё яго цела. Праз шчыліну паміж віткамі трубкі ён бачыў перад сабой сферычную залу.

У цэнтры яе на фатэлі сядзеў вельмі стары чалавек. Ад яго галавы ва ўсе бакі крышталёвай залы адыходзілі тонкія рознакаляровыя, быццам лазерныя, промні.

— Нарэшце яна цябе прапусціла, — Смоўж IV пачуў голас старога.

Па лазерных промнях прайшлі дробныя вясёлкавыя хвалі.

— Яна, — працягваў голас, — сістэма кантролю карабля. Яна сочыць, каб усе, у тым ліку і капітан, выконвалі прадпісаныя статутам законы. Маю гонар прадставіцца — капітан карвета «Гесма» Сог Свэс. Мой карабель належыць Налокскай зоры. Для вас мы невядомыя іншапланетнікі. Карабель зроблены з прыроднага астэроіда. Хаця форма ў космасе не мае значэння. Для чаго ты мне патрэбны? Спаць... Так, проста спаць. Будзеш спаць, спаць і спаць. Па статуту на караблі павінна быць два капітаны — адзін спіць, другі вядзе карабель і камандуе экіпажам. Кожнага разу пасля анабіёзу, пасля поўнага супакаення свядомасці, трэба нанова суладжваць сябе, свае інтэлектуальныя здольнасці, свае пачуцці і настрой з інфасферай карабля... Другі капітан — брат-блізня ці чалавек, падобны па адпаведных характарыстыках. Стаць камандзірам карабля ў нас можа толькі прадстаўнік саслоўя пілігрымаў. Для будучага капітана з самага зачачця плануецца напарнік, у большасці выпадкаў клон... — тут голас старога зрабіўся больш напружаным, у ім ужо не чуўся тон паведамленняў. — І хоць ён выхаваны як ты, рос разам з табой — па абуджэнні заўжды ўзнікае непрыемнае адчуванне, нібыта ў тваім уласным доме, у наладжаным сімбіёзе з караблём, у тваёй душы хтосьці пабываў, хтосьці заходзіў і інспектаваў тваё заповітнае. А тады была вайна. Памежная вайна з Тэрабегноскай імперыяй. Наш карабель быў вельмі пашкоджаны, я ледзьве вывеў яго з-пад абстрэлу. Мне было патрэбна сыходзіць у анабіёз. З маім братам-напарнікам здарылася неверагоднае, ён лічыў, што я няправільна веў бой і сваёй рызыкай ледзь не знішчыў наш карвет. Праўда, я здагадаўся пра гэта толькі калі брат сам быў у анабіёзе, у інфасферы карабля заставаліся сляды яго папрокаў у мой адрас. Я адчуваў, што яго непрыязь нарастае. І аднойчы ён вырашыў пазбавіцца ад мяне. Сістэма паспела вывесці мяне з анабіёзу, і мне давалося пазбавіцца ад яго. Каманды таксама спяць папераменна, праўда ў іх свой адмысловы непаўназменны графік, каб цалкам не гублялі кантактаў між сабой і быў лепшы абмен досведам... Мая каманда, натуральна, падтрымала мяне — яго каманда ўстала за яго. Паміж імі пачалася сапраўдная вайна, я пакінуў іх за пераборкай... Там ідзе свая гісторыя, эвалюцыя, якой, магчыма, неўзабаве настане канец... Шчыра, мне не хацелася ўжо ніколі аніякага напарніка, але я не змог ускрыць сістэму кантролю. Патрабаванне, каб на караблі быў другі капітан,

хаця б у анабіёзе, я абысці так і не змог. Карвет не можа цалкам мне падпарадкоўвацца і сысці ў далёкі космас. Ён можа толькі адправіцца на базу нашай Налокскай зоры, на якой я па вядомых прычынах пакуль не хачу з'яўляцца... Яна пагадзілася апусціць мой карабель каля вашай планеты. І выбрала цябе. Цяпер ты будзеш спаць і вучыцца, як кіраваць караблём. Вучоба будзе тэарэтычнай і вечнай... Сыходзіць у анабіёз я болей не жадаю. З гэтага моманту я не лічу сябе падданым аніякай дзяржавы, імперыі, зоры, мой карвет — мая ўласнасць, мой дом, які цяпер зможа адправіцца ў любы куток Сусвету.

Промні, што ішлі ад яго галавы, пачалі пералівацца роўнымі колерамі. Сог тэсціраваў сістэмы карабля.

— Цяпер карвет можа цалкам выконваць мае загады. І спачатку трэба папярэдзіць стрэл вашых вайскоўцаў. Мы стрэлім першымі.

Прытомнасць паступова пакідала Смаўжа IV, яе нібыта выпампоўвалі з яго, і на вызваленае месца пакуль яшчэ цёмнай плыню ўліваліся не вядомыя яму сімвалы.

* * *

Молат, якім спрытна працаваў Крумарг, раптам праваліўся ў пустэчу. У падземны лёх ударыў струмень святла і свежага паветра.

Дэран адштурхнуў Крумарга і першы выйшаў на паверхню.

Роўным ружовым святлом зіхацела далёка-высокая столь неба. Цішыня і спакой.

— Давайце сюды, можна! — крыкнуў Дэран.

Па чарзе на паверхню выйшлі Клеба, затым Мечнік. Апошні за каршэнь выцягнуў гвібла. Усе энергічна лавілі ротам вецер і ачышчалі адзенне ад шматдзённага пылу Шурпатых гор.

Гмуны пакармілі палоннага мясам горных коз. Пасля цяжкай працы, якую ён выконваў у выкліканым самім сабой трансэ, гвібл заснуў. Мечнік і Клеба пакінулі сачыць за ім Дэрана, а самі пайшлі прагуляцца вакол замка — магчыма, знойдуць які-небудзь уваход.

— Глядзі, не дай яму перайсці ў глыбокую спячку. Потым не разбудзіш.

— Яны летаргуюць толькі ў сваіх цёмных норах, — адказаў з разуменнем справы Дэран.

Мечнік і Клеба, уважліва азіраючы мясцовасць, пайшлі ўздоўж замка. Аднак ні моста, ні брамы не было відаць. Голья стромкія, адпаліраваныя сцены.

Сам замак — правільнай трохкутнай формы. Муры вышынёй локцяў сто. Тры вежы па кутах, і галоўная, што ўзвышалася над астатнімі, была ў яго сярэдзіне. Зрэчас з вострага піка галоўнай вежы вырываўся тонкі, ледзь прыкметны прамень ружовага святла. Ён біў у нябесную столь, якая зіхцела ад яго такім жа ружовым колерам. Далёка ўнізе, пад скаламі, на якіх стаяў замак, плёскаліся хвалі Цэнтраземнага мора. У наваколлі не было прыкмет жыцця — аніводнай жывой істоты, нават немагчыма было заўважыць птушак. Нібыта жывое абыходзіла гэты замак.

Прыкладна праз тры гадзіны яны вярнуліся да таго месца, дзе пакінулі Дэрана і Крумарга. Яны ўбачылі карціну неверагодную: гмун, прытуліўшыся да гвібла, мірна пасапваў.

Мечнік і Клеба выбралі сабе месца начлегу бліжэй да муроў замка.

* * *

— Ну што? — спытаў назаўтра Дэран.

Ён абмыўся вадой з біклагі, дапіў рэшту.

— Уражанне, што замак цалкам непрыступны, — сказаў Мечнік.

— Так, ні брамы, ні вокнаў, — пацвердзіў Клеба.

— Навокал ані дрэва, няма з чаго зрабіць драбіны, пляцоўка перад мурамі невялікая, насып з каменняў наўрад ці ўтрымаецца. Дый учатырох мы б яе рабілі, пэўна, з месяца.

— Так, выбіваць са скалы глыбы, уздымаць да муроў замка, складваць — цяжкая праца, — пацвердзіў Клеба, — але калі нічога не прыдумаем — будзем пачынаць, бо гвіблы могуць адправіцца па нашых слядах.

— Пакуль мы не пачалі, нам трэба спусціцца да мора, бо канчаецца вада, — паведаміў Дэран.

Фактычна гэта было не мора, а вялікае прэснае возера, самааднаўляльны рэзервуар вады — усе рэкі і ручаі, якія сілкаваліся дажджамі, зноўку сцякалі ў яго.

Замкавая скала стромка ішла ўніз, там, далёка, аб яе біліся белымі чубамі хвалі.

— Няхай Крумарг папрацуе сваімі прыладамі і зробіць спуск, ты прасачы, — сказаў Мечнік, — а мы з Клебам яшчэ паходзім каля замка.

Аднак як пранікнуць у замак больш лёгкім спосабам, яны так і не змаглі прыдумаць.

Вярнуліся Дэран і Крумарг, несучы поўныя гарбузовыя біклагі вады.

— Нічога да галавы не прыходзіць, — прамовіў Клеба.

— Што гэта за мury, — здзіўляўся Мечнік — ні яго зброя, ні зброя падземнікаў іх не брала, — і як гэты ваш Тхог з іх выходзіць?

— Чарры Тхога моцныя, — сказаў Крумарг і раптам паўшэптам дадаў: — але я ведаю, як пранікнуць у замак.

Усе глянулі на крыватварага гвібла.

— Калі я вам скажу, вы мяне адпусціце?

Мечнік, зірнуўшы ў зялёныя, як у змяі, вочы падземніка, адказаў:

— Калі гэта будзе дзейны спосаб — адпусцім. Слова ваяра.

— Глядзіце, — Крумарг дастаў са сваёй торбы вялікага смаўжа. Яго домік займаў дзве далоні. А нага смаўжа расцягвалася аж на локаць у даўжыню і паўлокця ў шырыню. — Я ледзьве адарваў яго ад цалкам гладкай скалы над морам. Думаю, што два такіх смаўжа вытрымаюць вагу чалавека.

— Два для ног, два для рук і яшчэ два — каб перастаўляць вышэй! — усклікнуў Дэран.

— А ці захочуць смаўжы прысмоктацца да муроў замка? — спытаў Клеба.

Крумарг узяў смаўжа, плёснуў са сваёй біклагі вады.

— Я адмыслова набраў з цвіллю...

Вялікі смоўж праз некалькі хвілін сапраўды вельмі моцна прысмактаўся да гладкіх муроў замка.

* * *

Клеба, Дэран і Мечнік ведалі, што ім належыць ісці да горных вяршынь, да муроў замка, таму кожны нёс з сабою маток тонкай, але трывалай вяроўкі. І ўсё ж такі Клеба прапанаваў ізноў спусціцца да мора і нарабіць з водарасцей яшчэ вяровак, бо сярэдняя вежа была даволі высокая.

Мечнік абматаўся вакол пояса, у чатырох вялікіх смаўжоў зрабілі дзірачкі ў доміках, працягнулі праз іх вярхоўку, каб заўсёды была страхоўка і можна было абвіснуць — паадпачываць.

Перастаўляючы смаўжоў, даючы ім як след прысмактацца да мармуровых муроў, Мечнік паступова караскаўся ўгору.

— Адпусціце мяне, адпусціце, — зануў Крумарг. — Вы абяцалі!

— Як толькі я буду паднімацца на мур, ты будзеш вольны, — злосна сказаў яму Дэран.

— Пашкадуйце, адпусціце цяпер, — плакаўся гвібл.

Нарэшце Мечнік устаў на мур. Ён прывязаў вярхоўку да зубца, скінуў адзін канец гмунам.

Першым па вярхоўцы паднімаўся Клеба.

— Ты вольны, — сказаў Дэран Крумаргу і пачаў абвязвацца вярхоўкай.

Калі на трэць ён падняўся, — скінуў гвіблу молат.

Той падняў зброю, пайшоў да таго месца, дзе калісьці сам пракапаў лёх.

Потым развярнуўся і пабег да муроў замка.

— Не, я з вамі! — раптам усклікнуў гвібл.

— Мы ж ідзём да страшнага Тхога! — адказаў яму Дэран.

— У мяне не засталася ані сваякоў, ані сяброў, а калі натраплю на вашых, то й не жыць мне. Я толькі пагляджу, што там...

— Давай яго сюды, — крыкнуў Мечнік.

Крумарга цяжка было падымаць. Яго потнае цела ледзь не выслізвала з вярвачнай пятлі.

На зубцах мура гвібл моцна сціснуў молат, чорныя пазногі ўпіліся ў дзяржальна. Ён ступаў так ціха, так асцярожна.

— Чаго ты так напалохаўся? — уважліва гледзячы на Крумарга, спытаў Клеба.

— Паводле нашага падання, — ціха адказаў той, — замак Тхога ахоўваюць тры крылатыя коткі... Я думаў, гэта праўда.

— Ты нас не папярэдзі! — Дэран схапіў гвібла за загрывак.

— А можа, яны спяць, — перайшоў на шэпт Крумарг.

— Усім трымаць цішыню, — загадаў Мечнік.

Яны бяшумна спусціліся ва ўнутраны двор замка.

Нікога не было відаць. Пустка і бязмоўе.

* * *

Наступным днём яны ўзбраліся на галоўную вежу. Аніякіх крылатых котак яны не пабачылі.

З вежы добра было відаць усю краіну. Хрыбтом дракона цягнуліся ланцуговыя горы, справа ад іх блішчэла Цэнтраземнае мора, на супрацьлеглым беразе карычневым даляглядам разлівалася Бурае балота. Злева ад Ланцуговых гор, уздоўж Срэбнай ракі, ляжала Травяністая ці — як яе яшчэ называюць — Пладародная даліна, прыціснутая Шурпатымі гарамі. За ёй цягнуў Нягнуткі лес. Срэбная рака прабіла пячору пад адной з Ланцуговых гор і збягала бліскучым вадаспадам у Цэнтраземнае мора.

— Вунь там сустрэліся ваш Эрргодрр з Аррхаторрам, — прамовіў Крумарг, захоплена азіраючы непрыгожа змружанымі вачамі краягляд. Нячаста падземнікам даводзілася бываць на вялікіх адкрытых прасторах — ён паказаў на адну з Ланцуговых гор са зрэзанай вяршыняй.

— Ты сам бачыў, як яны біліся? — спытаў Клеба.

— Так, мы глядзелі знізу, а пасля адышлі на суседнюю гарру.

— Як жа вы гэта змаглі? — здзівіўся Дэран. — Вы самі расказваеце, што маланкі б'юць і неба цямнее, калі з ворагамі б'ецца Архатор.

— Я спачатку напалохаўся, але нічога такога не адбылося, блішчэлі іскрры ад мячоў, чуліся звон і кррык... Вельмі моцны, мы нават вушы свае пазатыкалі рукамі... Архаторр напачатку перрамагаў, а потым ён ураз ррасыпаўся... Эрргодрр узяў яго меч і пайшоў прроста на нас...

— Вось так расыпаўся... І ніякай буры, ні землятрусу?

— Толькі меч Архаторра блішчэў, як жоўтая бліскавіца...

— Гвіблам увогуле нельга верыць, вы спачатку кажаце адно, потым іншае.

— Крумарг кажа праўду, — сказаў Мечнік, — я таксама біўся з Архаторам. І ён перамог мяне.

— Ты біўся з Архаторам! Ты нам гэтага не казаў, — усклікнуў Дэран.

— Я ўхіліўся ад апошняга ўдару. Упаў з Ланцуговых гор у Цэнтраземнае мора...

— І паўстаў з яго... — дадаў Клеба, — як і нашыя фэлны.

— Я помню, Клеба, ты выцягнуў мяне, беспрытомнага...

— І такім чынам я, звычайны рыбак, зрабіўся скалалазам.

— Так, Мечнік быццам бы падобны да фэльна, — нечакана ўмяшаўся Крумарг, — толькі не зусім...

— А да каго ён падобны? — усхапіўся Дэран.

Далёка над Травяністай далінай успыхнула і разлілася на паўнеба вогненнае зарава.

— Вайна, — сказаў Крумарг. — Я не хачу болей ваяваць.

— Ах ты, гідкі гвібл... — выкрыкнуў Дэран, выхапіўшы сякеру.

Дэран добра ведаў, што азначае гэта зарава.

Гмуны падпалілі свае дамы, замкі, вёскі. У іх не было такога трывалага мура, каб яго не зруйнаваў бы молат гвібла. Толькі на адкрытай мясцовасці, на рыхлай зямлі альбо ў дрыгве, падалей ад камяністых гор можна было змагацца з гвібламі. Але гмуны палілі дамы. Значыць, войска адступала. Адступала ў лес, пад прыкрыццё дрэў і жывёл, якія не пераносілі паху гвіблаў. А дзеці і жанкі беглі да вадаспада, каб спусціцца па рыбацкіх сходах да мора і на караблях адплысці падалей ад берагоў, па якіх шныралі зграі галодных гвіблаў.

Гэтым разам здарылася неверагоднае — адначасова прачнуліся ўсе падземнікі...

Клеба ўстаў паміж Дэранам і Крумаргам.

— Пусці мяне! — крычаў раз'юшаны Дэран, — самі сябе жэрці не будуць, бо смярдзяць жахліва...

— Але ён тут, а не там, — глуха сказаў Мечнік. — Нам трэба ўніз, па прыступках. Вайна закончыцца тут.

* * *

Клеба, Мечнік, затым Крумарг і Дэран прыпыніліся перад аркай з ружовым паветрам. Пастаялі хвілю ў нерашучасці, потым, асцярожна азіраючыся, па чарзе зайшлі ў яе. Яны апынуліся пад крышталёвымі скляпеннямі сферычнай залы. Даўжэй за ўсіх пратрымаўся ў арцы Крумарг. Яго цела моцна ўвязла ў ружовым паветры, ён нават быў знерухомеў, цалкам аслабелы, але ў рэшце рэшт ружовае паветра растала, і ён далучыўся да астатніх.

У цэнтры залы, у фатэлі, што паўтарала выгіны цела, сядзеў пажылы чалавек. Яго вочы былі шчыльна змружаныя. Ад галавы ва ўсе напрамкі сферычнай столі ішлі тонкімі рознакаляровымі павуцінамі падобныя да лазерных промні. Чалавек быў засяроджаны сам у сабе.

— Гэта Тхог? — спытаў Мечнік у сваіх спадарожнікаў.

Пажылы ў фатэлі павольна падняў, як быццам яны былі вельмі цяжкімі, зморшчаныя павекі:

— Сог па прозвішчу Свэс. Некаторыя мясцовыя дыялекты пачалі фанетычна няправільна перадаваць маё імя — ці то Цхог, ці то Тхог. А вы, як я разумею, — Ял Днеж са смешнай мянушкай Смоўж.

Сог усміхнуўся.

— Мае калегі мяне так празвалі, — адказаў Мечнік.

Дэран і Клеба здзіўлена пераглянуліся.

— Нічога смешнага я не бачу, — працягваў Мечнік. — Я магу падцягвацца на адным пальцы рукі, таму мне лёгка падымацца па скалах, адна выемка, адна шчыліна ў пародзе дае мне шанцы на ўзыходжанне. Збоку падаецца, што ў мяне прысмочкі на пальцах. А на спіне ў мяне заплечнік... Так што — Смоўж. І смаўжы дапамаглі наведць вас. Узабрацца на вашыя муры...

Сог, не мяняючы ўсмешку, разглядаў яго — шырокія плечы, цёмна-сталёвага колеру вочы, русыя валасы.

— Значыцца, яна і вас сюды прапусціла. Праходзьце бліжэй да сярэдзіны.

— Нас як бы ніхто не прапускаў. Мы самі хацелі з вамі сустрэцца, — сказаў Дэран.

Стары жэстам рукі прымусіў яго замоўкнуць, сам звярнуўся да Мечніка:

— Смоўж-аўтэнтк, як я дапускаю.

Мечнік на крок адступіў. Поплеч з ім у разгубленых паставах застылі гмуны і гвібл.

— Вы спазніліся, мой цікаўны знаёмца, — працягваў стары. — Як вы разумееце... Хаця да канца вы не можаце зразумець. Я не магу вас трымаць на Рок-наце. Мы ўжо пра ўсё дамовіліся з вашым, хм., як правільна сказаць, дублікатам.

Ял Днеж па мянушцы Смоўж адчуў, што наліваецца гневам.

— У вас ёсць прычына злавацца, — казаў Сог. — Я магу вас выкінуць назад, да вашай базы. Але гэта вам не дапаможа. Ваш скафандр даўно пашкоджаны. І адлік пайшоў. Засталася гадзіна. Хаця зброя майго карабля знішчыць ваш зарад і заадно ўвесь флот, які кружляе вакол Керменды. І, заўважце, я буду мець на гэта права, бо майму караблю пагражае вялікая небяспека. Пакінуць вас тут, за пераборкай, ці бо для вас гэта — за сценамі замка, як аднаго з начальнікаў маёй каманды, — рызыкаўна. Калі вы сюды прайшлі, значыць, вы адпавядаеце саслоўю пілігрымаў. Яна ж вас прапусціла.

— Але ж я прыйшоў не адзін, — Смоўж адчуваў пагрозу ў словах старога. — Можа, мы з маімі сябрамі...

— Сябрамі? — усклікнуў Сог. — Падыдзі і стань побач са мной, — загадаў ён Крумаргу. — Ахоўвай мяне!

Той паслухмяна падбег да крэсла і прыняў баявую пазіцыю, узняў свой молат.

— Ён з маёй каманды. А тыя з каманды майго былога напарніка, яны яшчэ не да канца падпарадкоўваюцца, але мы іх перапраграміруем...

— Перапраграміруем?

— Гэта інфарбаты.

— А чаму яны гэтак выглядаюць?

— Сістэма кантролю зрабіла іх такімі згодна з тваімі ўяўленнямі. Зараз пагартваем, што яшчэ можа быць цікавым для цябе.

Захваляваліся промні, што ішлі ад галавы Сога.

Тут жа гмуны пераўтварыліся ў двух вуглаватых кібаргаў, узброеных лазернымі карабінамі. Праз секунду побач з Мечнікам ужо стаялі дзве амазонкі з лукамі і поўнымі калчанамі стрэл за спінамі, потым узніклі папугай і пелікан Кікі, потым два тоўстыя аднаногія піраты, потым прафесар Глос і Элон, потым вялікія памідор і яблык.

— За прасторай Рок-ната нашы інфаробаты табе не страшныя, але пакуль ты тут, інфармацыйнае ўздзеянне супадае з псіхічным...

— Вярні іх гмунамі. Я прывык.

Дэран і Клеба зрабілі крок да яго і застылі, як персанальная варта.

— Я ведаю, спадар Днеж, што вам прапанаваць.

Меч у руцэ Смаўжа пераўтварыўся, як калісьці і быў, у зьянскі бластэр.

— Падыдзіце сюды. Бачыце? Ахутаны трубкамі чалавек. Гэта ён, нежаданы ваш дублікат, зроблены без вашай згоды і дазволу. Вы маеце сваю зброю. Знішчыце яго, як калісьці вы ўжо спрабавалі. Вы зоймеце яго месца. Законнае месца, дадзенае вам правам прыроды! Заснуць і спаць з надзеяй на абуджэнне ўсё-ткі лепей, чым знікнуць навечна... Зараз адключыцца сістэма анабіёзу, адкрыецца капсула, можаце страляць.

Смоўж падняў бластэр і прыцэліўся ў тое месца, дзе пад трубкамі павінна быць сэрца Смаўжа IV.

Пальцы намацалі цынгель, напружыліся...

— Я так не магу, — ён апусціў руку.

— Калісьці вось гэтак у мяне прыцэльваўся мой брат-блізня.

— Няпраўда! — нечакана для ўсіх сказаў Клеба, ён выступіў наперад. — Гэта былі толькі вашыя здагадкі.

— Наш капітан так не рабіў, — пацвердзіў Дэран.

— Тут капітан я, — гнеўна сказаў Сог.

Крумарг, што стаяў побач з ім, пераўтварыўся ў шасцірукага металічнага робота, у кожнай руцэ якога заблішчэлі лазерныя пісталеты.

У тую ж хвілю гмуны таксама прынялі воблік такіх монстраў.

Крумарг-робат першы пачаў з усіх рук паліць па іх. Тыя ледзьве паспявалі збіваць яго стрэлы. А Крумарг, не спыняючы агню, вокамгненна мяняў свае воблікі — то ён андроід, узброены шматствольнай гарматай, то самаходная танкетка, як вожык, пакрытая рулямі кулямётаў, то лятаючы сподак, па краях якога бластэрныя соплы — сподак круціўся ў паветры, выпускаючы з кожнай стрэльбы аранжавыя промні, — былі іншыя вайсковыя іпастасі, якія мяняліся настолькі хутка, што іх абрысы немагчыма было ўлавіць вокам. І гэта ўсё страляла ў напрамку, дзе хвілю таму стаялі пажылы і малады гмуны. Хаця з імі таксама адбываліся метамарфозы, у агністых сполахх мільгацелі не менш страшэнныя і не менш узброеныя пачвары.

Нарэшце тое, што было Крумаргам, пераўтварылася ў адзін плазменны шар, які за секунду надзьмуўся, выплюхнуў з сябе шырокі зырка-жоўты пратуберанец. Энергетычны струмень хутка дасягнуў месца, дзе імкліва змянялі свае выявы былыя гмуны. Агромністая кропля густога полымя накрыла іх. Клеба і Дэран — цяпер яны былі такімі, якімі іх прывык бачыць Смоўж, — застылі, нібыта скарпіёны ў яшчэ не да канца зацвярдзелым бурштыне.

Сог паглядзеў на Крумарга, як быццам выказаў падзяку добраму жаўнеру. Той, ужо ў чалавечым вобліку, апрануты ў старадаўнюю парадную форму, з аксельбантамі, з бліскучымі цэшкамі і гузікамі, з карабінам на адной руцэ, стаяў перад ім, выцягнуўшыся ў струнку. На абліччы ён меў бульдожы выраз адданага целахоўніка.

— Цікава, яны самі ці гэта яна прагаварылася... — услых падумаў Сог. — Ну што ж... Можа, вы паспрабуеце яшчэ, — звярнуўся ён да Смаўжа.

Ял Днеж стараўся не падаць выгляду, як быў збянтэжаны ўбачаным.

— Не, — сказаў ён.

— Я магу вам дапамагчы.

Сог ледзь прыкметна шчоўкнуў пальцамі. Крумарг пераўтварыўся ў спрутападобную істоту, у мацках-адростках ён трымаў рознакаліберныя пісталеты.

— Вы абодва будзеце пад яго наглядам. На выпадак недарэчных подумак. У цябе будзе шанц даказаць, што копія заўсёды горшая за арыгінал.

* * *

Гэта быў найпрыгажэйшы двубой!

Пад крышталнай сферай у коле святла стаялі адзін супраць аднаго мужныя ваюры, падобныя, як блізняты, роўныя па фізічнай і духоўнай моцы. Адзін трымаў доўгі тонкі меч, клінок якога свяціўся колерам фіялкі, а ў яго спаборніка быў шырокі меч, які час ад часу загараўся жоўтымі святлінамі.

Мячы скрыжоўваліся — рознакаляровыя букеты іскраў рассыпаліся феерверкам.

І не было ўжо сферычнай залы — яны скрыжоўвалі мячы на вышыні галоўнай вежы. Вакол кружыліся бела-мармуровыя зубцы мура, пікі гор, неба, далёкае мора...

І ўжо не было вежы, яны скрыжоўвалі мячы на плоскай вяршыні гары — за іх спінамі аблокі надзімалі ватныя шчокі; сігалі, як цені ад стрэл, птушкі; успыхвалі зарніцы; у далёкія пагоркі білі маланкі...

І ўжо не было плоскай вяршыні — яны скрыжоўвалі мячы на вузкім каменным востраве сярод крывава-чырвонай магмы. Хісталіся і падалі ў вадкі агонь глыбы; гудзелі ад разагрэву і свяціліся белым колерам распаленых скалы...

І ўжо не было каменнага вострава — яны скрыжоўвалі мячы на травяной паляне. Навокал стаяў густы лес. Высакародныя алені ўзнімалі галінастыя галовы; здалёк назірала за двубоем рысь; прабягалі крукаіклыя дзікі; пераляталі з галіны на галіну малыя і не вельмі птахі; выходзілі з гушчару ўважлівыя ваўкі...

І ўжо не было лясной паляны. Яны скрыжоўвалі мячы на вялікім каменным пляцы. Вакол тоўпіліся гмуны і гвіблы. Яны падбздэравалі двубойцаў крыкамі. Крывіліся страшэнныя грывасы гвіблаў... Узмахвалі рознакаляровымі каптурамі гмуны.

І ўжо не было паляны і лесу... Яны скрыжоўвалі мячы ў ільдзістай зале пячоры. Зіхцелі вакол іх вострыя сталактыты, узнімаліся вострымі дзідамі сталагміты.

І ўжо не было ільдзістай пячоры... Яны біліся ў галоўнай зале «Грота Духа»...

Смоўж IV з цягам двубою фехтаваў усё лепей і лепей. Яго выпады і ўдары рабіліся больш дакладнымі і выверанымі. Ужо рассекшы ў некалькіх месцах адзенне Смаўжа, ён нанёс яму лёгкія раны. І яшчэ ён адкрыў для сябе, што за неймаверную долю імгнення прадчувае тое, што хоча і што можа зрабіць яго спаборнік. Гэта ўсведамляў і Смоўж. Можна змагацца са сваім двойніком, але як спаборнічаць са сваім адлюстраваннем? Твой самы хуткі рух у яго будзе такім жа хуткім. А калі тваё адлюстраванне зможа ацэньваць і асэнсоўваць цябе і нават папярэджваць твае задумкі...

Смоўж ясна зразумеў, што перамагчы Смаўжа IV не можа. Цяпер ён выпрабоўваў сябе — колькі зможа пратрымацца, наколькі ён сам трывалы і наколькі можна

быць моцным і спрытным супраць сябе ж. Пачуццё непрыязі да свайго нежаданага клона, якое з першай сустрэчы ўзнікла ў ім, цяпер змешвалася з зусім новым пачуццём павагі да яго, апрача таго, узнікаў якісьці непадпарадкавальны гонар за самога сябе, як да якаснага ўзору, не марнага, не выпадковага.

Калі Смоўж IV пасля смелага і даволі рызыкаўнага выпадку выбіў меч з яго рук, ён не адчуў страху і нянавісці, наадварот, ледзь не выкрыкнуў «браву», ледзь у думках не запляскаў далонямі, хаця той пагражальна наставіў на яго, ужо безабароннага, вастрыё мяча.

Потым Ял Днеж па мянушцы Смоўж не адразу зразумеў, што бачыць, што чуе: — ...Гэта ваша прыроджанае права.

Смоўж IV адняў меч ад шыі Смаўжа і накіраваў вастрыём да сябе.

* * *

На базе, што размяшчалася на Кермендзе, не засталася аніводнай жывой душы. Вайсковы карабель «Міон» — апошні з апошніх, якія дагэтуль заставаліся на спадарожніку, — лёгка ўзняўся над плоскай паверхняй. Вогненныя струмені газу, што вырваліся з дзюзаў, распалілі камень, і па краях узлётнай пляцоўкі, дзе заставаліся гурбы снегу, ўверх ускінуліся слупы пары. Карабель абагнаў іх і паімчаў у чорную вышыню.

Яго задача была размясціць на арбіце, над самім Рок-натам, некалькі спадарожнікаў сачэння, а потым адысці на бяспечную адлегласць.

Было прынята рашэнне пусіць ракету не з вайсковага карабля, а непасрэдна з самой Керменды, каб не выклікаць супраць яго, у выпадку, калі гэты аб'ект — усё ж такі іншаземны зоркалёт, верагодных адказных дзеянняў. Пад базай была зроблена адпаведная шахта.

Як завяралі вайскоўцы, моц ядзернага зараду невялікая. Трошкі перавышае магутнасць апошняй мадэлі кумулятыўнага снарада, якім ужо спрабавалі ўскрыць Рок-нат. Аднак дакладныя лічбы трымалі ў сакрэце.

Элон на караблі вылучылі асобную каюту. Але сталавацца яна павінна была разам з афіцэрамі. Спартанскія ўмовы, пра якія прыгадваў генерал Партан, не былі такімі ўжо страшнымі. Нават меўся барчык, куды свабодныя ад службы вайскоўцы маглі завітваць.

Праўда, Элон рэдка пакідала каюту. Яна любіла глядзець космас, азіраць Керменду і насцярожана сачыць за Рок-натам.

Яна стала знакамітай. Першыя жывы чалавек, які хоць нядоўга, але ж пабываў і вярнуўся з Рок-ната. Ёй давялося запатрабаваць у генерала Партана асобную засакарэчаную інфалінію. Бо яе відэтэлефон разрываўся на малекулы і атамы — уся планета хацела яе бачыць, усе журналісты хацелі з ёй паразмаўляць, утварылася чарга псіхалагаў і псіхааналітыкаў, што хацелі даследаваць яе.

Апрача таго, журналісты дакучалі яе бацькам, яе навуковаму кіраўніку прафесару Глосу, супрацоўнікам лабараторыі. Яе цудоўнае выратаванне спарадзіла ўсеагульнае шаленства, нібыта яна сама была тым жаданым іншапланетнікам.

Паводле абрывачных звестак, якія журналісты ўсё ж такі ў Элон вырвалі з вуснаў падчас першых тэлефонных размоў, Рок-нат ахрысцілі Пячорай кашмараў, Гротам галюцынацый. Гэты аб'ект набыў у масавай свядомасці зьян празмерна злавесныя абрысы, а таму стаў яшчэ больш прыцягальным.

Ні ў чыноўнікаў, ні ў вайскоўцаў не заставалася больш сумненняў у правільнасці абранага рашэння. Загадку Рок-ната трэба было вырашаць тэрмінова, як таго патрабавала ўся грамадзянская супольнасць Зеі.

Два акрываўленыя скафандры, ці, дакладней, як высветлілася пазней, абрыўкі ад скафандраў, настолькі раскруцілі сітуацыю — давялі негатыўнае стаўленне большасці насельнікаў планеты да небяспечнай для грамадскага парадку мяжы.

Нават Элон прымусіла сама сябе прызнацца, што ад Рок-ната зыходзіць вялікая пагроза. У апошнім рапарце, які выпатрабаваў ад яе генерал Партан, яна пераканаўча паказала, што аніякай біялагічнай актыўнасці вакол і ўглыб увахода няма. Толькі псіхафізічнае ўздзеянне, якое адчула на сабе, яна не магла як след растлумачыць.

За яе гэта зрабіў доктар Сторк.

— Матэрыялы Элон Тасіч, — сцвярджаў ён, — толькі пераконваюць мяне ў правільнасці маёй гіпотэзы. Рок-нат — механічная сістэма... Дакладней, аналаг камп'ютэра, яго ўнутраныя працэсы нагадваюць працэсы, што адбываюцца ў вылічальнай машыне. А тое, што адбылося з Элон — гэта падобна да спробы кантакту з незнаёмым інтэрфейсам, нібыта дзіце села за чужы камп'ютэр, на якім загрузана не вядомая яму гульня, і прытым яшчэ на іншай мове. Цікаўнасць прымушае яго паспрабаваць разабрацца, вельмі пагуляць хочацца, ён націскае прывычныя яму клавiшы, але гульня не працуе ці выдае зусім не тыя каманды, робіць нечаканыя ім аперацыі... Разумней выйсці з гульні і паспрабаваць перастасаваць камп'ютэр і яго інтэрфейс на свой лад, на сваю мову. А ў выпадку з Рок-натам — разумней яго адключыць ад электрасілкавання і разабрацца, як ён зладжаны...

Элон глядзела ў ілюмінатар.

Вялікая механічная рука выпусціла штучны спадарожнік, формай падобны да конуса. Рука запаволеным рухам схавалася ў адсеку карабля. Спадарожнік расправіў, нібыта жук крыльцы, свае сонечныя батарэі, развярнуўся носам да Зеі, наставіў вусы-антэны. Шырокая сотавая талерка, што знаходзілася ў яго кармавой частцы, скіравалася на Керменду.

«Міон» рушыў, павялічваючы хуткасць, у бок Зеі.

А праз два дні палёту пачалося тармажэнне да поўнага спынення.

— Генерал Партан! Ці магу я змяніць каюту? — званіла Элон па ўнутранай лініі.

— Што ў вас, спадарыня Тасіч? — з ледзь прыхаваным раздражненнем у голасе спытаў генерал.

— «Міон» развярнуўся, і я са сваёй каюты не магу бачыць Керменду.

— Вы дапушчаны да штабнога камп'ютэра, ён будзе трансліраваць ход аперацыі.

— Я хачу... Мне трэба назіраць гэта вачамі...

— Да галоўнай абсерваторыі я вас дапусціць не магу, там працуюць афіцэры, — ужо даволі гнеўна сказаў генерал.

— Мне досыць каютнага тэлескопа ці магу з кім-небудзь памянца!

— Я не дазваляю... перад самай аперацыяй... Дысцыпліна на караблі! — генерал кіпеў. — На вас няма болей часу...

Элон была ў роспачы.

Яна вырашыла пазваніць Сторку.

— Прабачце, доктар, дзе вы будзеце падчас аперацыі?

— Што з вамі, Элон? — навуковец на экране відэатэлефона выглядаў маладзейшым за свае гады. Ён сумленна нёс цяжар Элонавых клопатаў, таму быў гатовы выслухаць яе.

— Дзе вы будзеце сачыць за аперацыяй? — з хваляваннем спытала Элон.

— Ля галоўнага камп'ютэра. Буду назіраць за працэсам аблічэння дадзеных.

— Вы не пазычыце вашу каюту, толькі на час выбуху?

— Завітвайце. Мне трэба ісці, але я вас дачакаюся.

— Дзякуй, Доктар Сторк!

Каюта навукоўца была вельмі зручна размешчана, над ёй не было ні антэн, ні крылаў сонечных батарэй.

Доктар сам закрыў вечка ілюмінатара, памяняў шкло, прыставіў да яго тумбу люстранога тэлескопа, зноў адкрыў вечка. Глянуў у тэлескоп, падправіў. У прынцыпе, Элон сама магла гэта рабіць. Ва ўсіх каютах, дзе былі ілюмінатары, яны лёгка перарабляліся ў інструмент для візуальнага назірання за космасам. Яна ўмела карыстацца такім тэлескопам яшчэ з часу заняткаў на Зеі.

— Кірунак якраз на Рок-нат.

— Дзякуй.

— Добра, зараз абвесцяць паўгадзінную гатоўнасць, — ён яшчэ раз агледзеў каюту, памацаў сценкі, закрыў і адкрыў дзверы... — Калідор налева вядзе да выратавальнай шлюпкі.

Яна трывожна глянула на доктара.

— Нічога... Я ж вам казаў... Мы проста адключым яго... — ён выйшаў з каюты.

Пачуцці, як парыўны вецер, захліснулі сэрца Элон. Яна не да канца верыла ў гіпотэзу доктара Сторка, не цалкам прызнавала тэорыю прафесара Глоса, што Рок-нат — жывы арганізм. Але не навуковы бок усёй гэтай аперацыі, усяго гэтага жыццёвага спектакля, які разгортваўся перад ёй, хваляваў яе. І яна дакладна ведала, што гэта не быў непакой за сябе, за карабель, за экіпаж. Можа быць, гэта была трывога за Зею, за ўсю цывілізацыю, у рэшце рэшт. Але што менавіта адчувала яна, не магла сабе растлумачыць.

Элон не заўважыла абвяшчэння іншых гатоўнасцей, акрамя хвіліннай.

Потым пайшоў адлік.

— 10, 9, 8...

Яна прыпала да тэлескопа.

Ёй падалося, што выбух здарыўся раней на секунду...

* * *

Смоўж IV адчуў гарачую вастрэню жоўтага ляза. Ён ужо напружыў цягліцы рук, каб рух атрымаўся моцны і надзейны. Яшчэ пры першых узмах мяча ён спакойна вызначыў, чым закончыцца двубой. Пачуццё «лішняга» безупынна цвяліла яго свядомасць. Ён сам паходзіць з небыцця, з якога яго ўтварылі невядомыя, апантанія сваімі праблемамі і пошукамі сусветных тлумачэнняў людзі. Ён меў гонар — сваю місію для іх ён выканаў. Ці ж не справядліва, што прыроданароджаны мае больш права заставацца ў сваёй прыродзе?

Ял Днеж-Смоўж IV быў надзвычай спакойны... Народжаны са спакою, ён сыходзіць у спакой...

А Ял Днеж-Смоўж выкрыкнуў:

— Стой!

Успыхнулі белым колерам скляпенні падземнага грота. Успыхнула снежным колерам сферычная зала.

Потым была яшчэ большая ўспышка, нібыта ўзарваўся Сусвет.

* * *

Смоўж і Смоўж IV стаялі адзін супраць аднаго ў цэнтры сферычнай залы. Яны былі ў аднолькавых бірузовых туніках. Падобныя адзін да аднаго, як два браты-блізняты.

Аднак ад галавы Смаўжа IV, ад доўгіх, попельнага колеру валасоў, у сферычную столь адыходзілі рознакаляровыя, тонкія, як павуціна, промні. Яны пераліваліся, хваляваліся.

Побач з імі на раскладзенай белай фатэлі, цяпер падобнай да медыцынскага тапчана, у скурчанай позе ляжаў Сог. У яго бірузовай туніцы, такой жа самай, якая была на Смаўжу і Смаўжу IV, была прапалена чорная паласа. Ля ложка з цёплым ад стрэлаў бластэрамі стаяў Крумарг.

— Яго дзеянні кваліфікуюцца як прымусовае стварэнне сітуацыі, што прывяла да пагрозы жыццю капітана, — ён казаў, нібыта аддаваў рапарт Смаўжу IV. — Былі прыменены крайнія меры. У яго выпадку гэта другі раз. Рэцыдыў ніколі не даруецца. Таму сумненняў не было.

Крумарг адступіў ад ложка, і ложка ахутаў туман.

— Яго цела будзе захоўвацца ў крыякапсуле, пакуль не будзе прадстаўлена судовай экспертызе, — сказаў Крумарг, — потым яму вылічаць параметры аднаўлення.

Калі туман рассяўся, то з'явілася зусім новая, іншай канфігурацыі, празрыстая фатэля.

— Ваш галоўны пульт, капітан, — паведаміў Крумарг.

— У анабіёзе сістэма кантролю карабля мяне навучала, напэўна, таму яна мяне абрала першым, — Смоўж IV звярнуўся да Смаўжа. — Ты таксама ў свой час будзеш капітанам.

— Магчыма, — скептычна прамовіў той, ён сілай волі стрымліваў вяртанне пачуцця непрыязі і адмыслова адвёў погляд ад павуціннага вянца, што свяціўся над новым капітанам карабля.

Смоўж заўважыў застылых у энергетычнай кроплі Клебу і Дэрана.

— Вызвалі іх, — рыкнуў на Крумарга Смоўж тонам Мечніка.

— Я не магу, хай капітан Ял Днеж-Чатр іх выпусціць.

— Ял Днеж-Чатр?..

— Так на нашай мове гучыць яго імя.

— А як ты будзеш называць мяне?

— Ял Днеж-Мечнік, хаця мы з вамі не будзем так часта сустракацца. Толькі ў невялікі час перазменака.

— Мы будзем з вамі, — сказаў Клеба. Вакол гмунаў не было ўжо энергетычнай кроплі.

Мечнік і Клеба, а затым Мечнік і Дэран абняліся.

— Можа, ты зменіш сваю мысу? — папрасіў Мечнік Крумарга. — Аніяк не магу прывыкнуць да гвіблаўскіх фізіяномій.

— Наш народ па загаду нашага камандзіра, капітана Чатра, будзе выглядаць так, — ён зрабіўся трошачкі ніжэйшы, на ім былі апранутыя кароценькія штонікі, ногі мелі не то мяккія валасы, не то футра. Ён быў цалкам босы, выраз твару — чалавечы, смешны, але сімпатычны.

Капітан Мечнік запытальна паглядзеў на капітана Чатра.

— Не ведаю, чаму я выбраў менавіта гэта, — адказаў той. — Здаецца, калісьці мне ўсё воль так прыснілася.

— А як яны будуць называцца?

— Думаю, топаты. Я ўжо асушыў нежывыя Бурья балоты на іншым беразе Цэнтраземнага мора. Атрымалася прыгожая краіна. Топаты там будуць гадаваць свойскую жывёлу, будаваць караблі, гандляваць з гмунамі.

— Але ж трэба спыніць вайну... — усхапіўся капітан Мечнік.

— Вайны ўжо няма, — сказаў Крумарг, цяпер ён выглядаў як Архатор, толькі валасы былі доўгія, белыя, вочы блакітныя. Ён быў ладны, высокі. З-за спіны выглядаў дабротны лук.

Ён перахапіў здзіўлены пагляд Мечніка.

— Капітан Чатр папрасіў, каб я быў фэльнам.

— Ты таксама, паводле статута карабля, павінен прызначыць сабе старпама, — сказаў капітан Чатр.

— А колькі я магу мець старпамаў? — ён паглядзеў на гмунаў.

— На дадзеным этапе аднаго... Потым можна будзе стварыць і цэлую каманду. Невялікі народ, але так, каб іх колькасць у цябе і ў мяне супадала... Нават можам завесці сем'і...

— Чаму ты кажаш то каманда, то народ, а не экіпаж? І чаму экіпаж зорнага карабля займаецца жывёлагадоўляй?

— Гэта толькі так выглядае. Насамрэч яны выконваюць патрэбныя для карабля дзеянні — кантралююць прыборы, чысцяць, рамантуюць, калі трэба, дапамагаюць адбіць атакі варожых караблёў. Безумоўна, усё гэта можна падаць у камп'ютэрных кодах, але табе як зьяніну гэта будзе не вельмі даступна. Можам зрабіць, нібыта будзем суперсучасны горад альбо парк атракцыёнаў, альбо нават зорную дзяржаву. Але ж ты жывь сярод гмунаў, добра ведаеш іх побыт, пасябраваў з імі, нарэшце. Іх гарманічнае жыццё — гэта і ёсць добрае функцыяніраванне карабля. А просты, зямны лад жыцця лепей уплывае на касмічнага пілігрыма, — капітан Чатр усмінуўся, — я шмат чаму з маімі топатамі буду вучыцца ў працавітых гмунаў.

— Значыць, па майму жаданню я магу знішчыць увесь народ? — Смоўж паглядзеў на сваіх сяброў і проста жажнуўся ад сваёй думкі.

— Відазмяніць...

— Ну не... Спадзяюся, ты таксама будзеш са мной заадно.

— Гмуны хоць будуць выконваць мае каманды, але цалкам падпарадкоўвацца мне яны не мусяць, і відазмяняць іх без тваёй згоды я не магу. Такім чынам заўсёды захоўваецца разумны парытэт каманд на караблі, і перадаюцца ад каманды камандзе новаздабытыя веды яго кіраваннем.

— З жывых на караблі толькі ты і я, — змяніў тэму Смоўж, — і мы прызначаны быць касмічнымі пілігрымамі — кіроўцамі-капітанами зорнага карабля?

— Увогуле, мы павінны быць афіцыйна прыняты ў саслоўе пілігрымаў Налокскай зоры, тады карабель будзе цалкам падпарадкаваны нам, мы зможам накіроўваць яго ва ўсе куткі космасу. І яшчэ мы зможам абіраць сабе, калі захочам, бліжэйшых дарадцаў-намеснікаў.

— Значыць, цяпер наша задача — вярнуць карабель Налокскай зоры?

— Не вярнуць, а, кажучы нашай моваю, перарэгістраваць на сябе.

— Самім ісці да Налокскай базы...

— Да самой сталіцы. Сістэма кантролю ўжо вылічыла курс...

— ...і стаць там закладнікамі? — сумненне і амаль непрыхаванае раздражненне было ў голасе Смаўжа. Пры тым ён зусім не жадаў падпарадкоўвацца свайму дублю, хоць і довады таго былі разумнымі, ды і пра карабель той ведаў нашмат больш. Смоўж з цяжкасцю пераадолеваў пачуццё пратэсту.

— Карвет «Рок-нат», цяпер ён так называецца, — казаў капітан Чатр, — можа падпарадкоўвацца толькі нам і нашым абраным намеснікам. Карабель без нас стане нежывым, а знішчаць караблі не мае права нават вышэйшы суд, бо гэта тое самае, як знішчыць кавалак сваёй краіны.

— Але ж мы не налокцы.

— У Налокскай зоры — «звышнезамкнутай» зорнай арганізацыі — тысячы планет, сотні тысяч нацыянальнасцей. Зья на роўных можа ўступіць у Налокскую зорню, а мы будзем прадстаўнікамі сваёй планеты.

— Ты ў гэта верыш?

— Я гэта ведаю.

— Што ж, у мяне няма выбару, — падумаўшы, сказаў Смоўж, — я змагаўся за Рок-нат, можа, болей за цябе, і я лічу яго таксама сваім, таму трэба выконваць яго статут. Што я павінен зрабіць?

— Перш-наперш прызначыць старпама.

Капітан Мечнік паглядзеў на Клеба.

— Не, — не пытаючыся адказаў гмун, — я ўжо стары, мая памяць не такая ўжо чэпкая.

— Мы ж цябе пераробім, падмаладзім.

— Індывідуальныя рысы заўсёды застаюцца, — сказаў Клеба.

— Ну што ж, Дэран...

Аблічча Дэрана засвяцілася радасцю: ён, відавочна, гэтага вельмі хацеў...

— Але вам, капітан Мечнік, пара, — сказаў фэлн Дэран.

Мечнік паціснуў яму руку, таксама развітаўся з Клебам і фэлнам Крумаргам. Потым падышоў да капітана Чатра. Ён адчуваў, што пачуццё саперніцтва да свайго клона зараджаецца ў яго душы, бо ніколі ён не хацеў быць другім. Нават цалкам роўным першаму...

— Ведаеш, — прамовіў Смоўж, — не разбі маю пасудзіну, пакуль я буду драмаць. І засынаць я хачу, як гэта было з табой.

Капітан Чатр усміхнуўся, промні над яго галавой пачалі пералівацца вясёлкавымі колерамі.

Для Яла Днежа па мянушцы Смоўж, капітана Мечніка, крыштальная зала закружылася...

Ён засынаў у абдымках дзяўчыны ў белай сукенцы.

* * *

Элон падалося, што вогненная ўспышка асляпіла яе. Зырккі шар нарастаў з наймавернай хуткасцю, дасягнуў яе. Яна адхінулася ад тэлескопа, і, страціўшы прытомнасць, упала на ложак.

На «Міоне» была аб'яўлена баявая трывога.

А ў вушах усіх вайскоўцаў, ад радавога да генерала, гучаў толькі адзін загад:

— Адмена пуску! Адмена пуску!

Генерал Партан быў упэўнены, што сам асабіста аддаў такі загад.

Тысячы вачэй на «Міоне» і караблях суправаджэння...

Мільёны вачэй на Зеі назіралі, як за некалькі секунд да пачатку аперацыі Рок-нат хіснуўся і, рэзка адарваўшыся ад паверхні Керменды, трошкі развярнуўшыся, паімчаў у глыб космасу. За хвілю ён знік у вечнай цемрадзі.

Доктар Сторк, які ўважліва сачыў за апрацоўкай дадзеных перад самой аперацыяй, быў упэўнены, што з Рок-ната быў высланы накіраваны інфармацыйны паток, але ён быў настолькі хуткім, што выглядаў на камп'ютэры як невялікая пагрэшнасць. Навуковая інтуіцыя альбо той факт, што Рок-нат павёў сябе не так, як трэба было паводле тэорыі самога доктара Сторка, падказвала яму — тая пагрэшнасць не выпадковая. Аднак камп'ютэршчыкі разводзілі рукамі, не маглі што-небудзь расшыфраваць ці растлумачыць.

Потым доктар Сторк бег у сваю каюту.

Ён абдымаў, гладзіў па валасах Элон, якая на яго руках паступова прыходзіла ў прытомнасць.

— Навошта, навошта так перажываць. Нічога не здарылася. Яго не паспелі ўзраваць. Ён узляцеў... Нічога не здарылася...

Свядомасць вярталася да Элон, але з ёй вярталася і нічым не вытлумачальная трывога.

* * *

Месяцам пазней Элон Тасіч зайшла ў кабінет да свайго навуковага кіраўніка. Але гэта было зусім не так, як калісьці, калі яна ўпырхвала да прафесара Глоса амаль без стуку і папярэджвання.

— Можна, прафесар? — прамовіла яна ветліва, амаль афіцыйна.

Прафесару было шкада той юнай, дзесьці наіўнай дзяўчыны. Ён, безумоўна, заўважыў перамены, якія адбыліся з яго любімай навучэнкай пасля падарожжа на Керменду. Але ён быў мудры і нічога не пытаў. Хаця і чакаў, што калі-небудзь жывасць і жвавасць зноў вернуцца да Элон.

Праўду кажучы, пасля таго як Рок-нат знік у глыбінях космасу, на Зеі запанаваў усеагульны сум. Так, зяне атрымалі пацверджанне, што яны не адны ў Сусвеце. Але ж і кантакту з іншай цывілізацыяй як такога так і не адбылося. Некаторыя нават схіляліся да думкі, што Рок-нат — жарт якога-небудзь зянскага мільярдэра, які пабудаваў сабе карабель, замаскіраваўшы яго пад астэроід, а потым уцёк, спалохаўшыся ядзернага выбуху. Прафесар Глос не прымаў гэта на веру, бо тады трэба было прызнаць бязглуздымі тыя ахвяры, што адбыліся падчас даследавання загадкавага аб'екта.

— Я павінна вам паведаміць, — сказала Элон, — толькі не сумнявайцеся, калі ласка, гэта тая праўда, якую трэба прыняць. Проста прыняць. А потым дапамагчы мне. Вы дапаможаце мне?

Прафесар хацеў быў сказаць: «Так, дарагая, супакойцеся, дапамагу». Але, глядзячы на Элон, зразумеў, што словы «супакойцеся» і «дарагая» будуць не да месца, прыняў сур'ёзны, навукова-безапеляцыйны выгляд і прамовіў:

— Так, дапамагу.

— Ён вернецца, — упэўнена сказала Элон. — Я ведаю гэта ад яго. Яны вернуцца! Спадзяюся, паспеюць вярнуцца ўдвух! Тады вы зробіце яшчэ адну мяне. Мы, я і мой клон, пойдзем у Рок-нат...

